

กลไกและกระบวนการจัดการผลประโยชน์ของชุมชนในพื้นที่ทางทะเล และชายฝั่งที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลากหลาย*

Benefits Management Process and Mechanism at the Community Level in Marine and Coastal Areas with Various Economic Activities

พัชรภา ตันตราจิน (Patcharapa Tantrajin)

ดร., อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Dr., Lecturer of Faculty of Political Science and Law, Burapha University

E-mail: patcharapa@go.buu.ac.th

Received: 20 November 2023

Revised: 26 December 2023

Accepted: 27 December 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐานกิจกรรมการใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจทางทะเลของพื้นที่ศึกษา 2) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้เสียของกิจกรรมต่างๆ ที่ใช้ประโยชน์พื้นที่ทางทะเลร่วมกัน และ 3) เพื่อสังเคราะห์กลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่ทางทะเลร่วมกันของชุมชน ศึกษากรณีพื้นที่ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

ผลการศึกษาพบว่า มีกิจกรรมหลักที่สำคัญ 3 กิจกรรม คือ 1) กิจกรรมการทำการประมง 2) กิจกรรมการท่องเที่ยวเกี่ยวกับทั้งกิจกรรมสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว 3) กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งซึ่งดำเนินการควบคู่ไปกับกิจกรรมประมงและท่องเที่ยว โดยการทำประมงเป็นอาชีพหลัก กิจกรรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมสืบเนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นอาชีพเสริม กิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลมีความสัมพันธ์กับการทำการประมงและการท่องเที่ยว คือ การทำการประมงเป็นไปเพื่อการดำรงชีพของชุมชนเป็นสำคัญ ในขณะที่เดียวกับการอนุรักษ์สัตว์ทะเลก็สอดคล้องกับผลประโยชน์กิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งถือเป็นรายได้เสริมที่สำคัญของชุมชน และการมีสัตว์น้ำหมุนเวียนจากการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลก็ช่วยให้การทำการประมงเกิดความยั่งยืน กิจกรรมทางทะเลและชายฝั่งนั้นจึงผลักดันหนุนเสริมกันในเชิงบวก ผลประโยชน์ตกอยู่กับคนภายในชุมชนเป็นหลัก

* สนับสนุนโดยทุนอุดหนุนการวิจัยและผลิตผลงานทางวิชาการ ประจำปีงบประมาณ 2562 (ครั้งที่ 1) คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

กลไกการจัดการผลประโยชน์มีสามลักษณะคือ 1) การจัดการโดยชุมชน นำโดยเครือข่ายผู้นำชุมชน คือ กติกาชุมชน วิถีวัฒนธรรมชุมชน 2) การจัดการร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน เช่น การกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ในทะเล และ 3) การจัดการโดยรัฐ ผ่านกฎหมาย เช่น กฎหมายประมง กฎหมายการใช้พื้นที่ในเขตอุทยานแห่งชาติ และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า

กลไกขับเคลื่อนสำคัญคือ ความร่วมมือชุมชนที่มีพัฒนาการมาจากกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลในอดีต เป็นกลไกที่รัฐมิได้สร้างขึ้นมา แต่มาจากร่วมกันสร้างกระบวนการระหว่างชุมชนกับองค์กรพัฒนาเอกชน มีการประสานงาน และการทำงานเป็นเครือข่าย มีการเรียนรู้ร่วมกัน ลดข้อขัดแย้งระหว่างกันของคนในชุมชน ต่อมาได้เปิดให้รัฐเข้ามาร่วม เกิดการประสานงานร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆ

คำสำคัญ: กระบวนการจัดการผลประโยชน์ชุมชน, การใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจทางทะเล, การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน

Abstract

This article aims to: 1) collect basic data on marine economic utilization in the study area. 2) analyze the relations between stakeholders utilizing and sharing the marine economy in the same area; and 3) synthesize co-mechanisms for managing marine profits in the study communities. The research area is KohLibong subdistrict, Kantang district, Trang province.

The research study found that there are three major activities, -- fishing, tourism, and activities related to tourism and coastal, and marine resource conservation -- that coincide and are related to one another. While fishing is the main occupation, tourism, and related activities are the additional ones. Also, activities on marine resource conservation are related to fishing and tourism as they help increase circulating marine animals and promote sustainable fishing. Moreover, conservation enhances tourism which has been an important source of income for the communities. Therefore, the marine and coastal activities help support one another positively and then the benefit will mainly belong to people in the communities.

There are three mechanisms in managing benefits: 1) community management led by the network based on the community's regulations and leaders 2) co-management between state and communities such as zoning of marine use and 3) state management through laws such as fishing laws, and land usage laws in the reserved areas.

The main driving mechanism is community cooperation that has evolved from the past marine resource conservation activities. It is a mechanism that the state has not built, but it has come from the process built together in the communities with NGOs, coordinated, and worked as a network. This provides shared learning and reduces conflict between people in the communities. Later on, it was opened to the state to join in creating coordination between the state and the community in various activities.

Keywords: Benefits Management Process at the Community level, Marine Economic Utilization, Community Natural Resources Management

บทนำ

ในช่วงทศวรรษ 2550 - ปัจจุบัน ประเด็นการใช้ประโยชน์ทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืนเป็นประเด็นสำคัญอันนำไปสู่การก่อเกิดกฎหมาย แผนและยุทธศาสตร์ระดับชาติและกฎหมายทางทะเลสากลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ทรัพยากรหลากหลายฉบับ^{*} อีกทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทะเลก็ได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากประเด็นความมั่นคงคือ กิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งบนผิวน้ำและใต้น้ำหลากหลายกิจกรรม เช่น การทำการประมงทั้งในและนอกน่านน้ำ การท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากการท่องเที่ยว การพลังงานปิโตรเลียม ฯลฯ รวมไปถึงกิจกรรมการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน และกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม (เฟเดอิคส์ จารยะพันธุ์, 2553)

กิจกรรมที่หลากหลายเหล่านี้ ในบางกรณีมีการใช้พื้นที่ซ้อนทับกันและก่อให้เกิดความขัดแย้ง เช่น กรณีเรือประมงพื้นบ้านต่างเครื่องมือใช้พื้นที่ทับซ้อนกัน น้ำเสียจากนาุ้งกระทบการทำการประมงชายฝั่ง เรือประมงพื้นบ้านขัดแย้งกับเรือประมงพาณิชย์ เรือท่องเที่ยวขัดแย้งกับเรือประมงพื้นบ้าน

---

^{*} เช่น ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล (UNCLOS) โดยการให้สัตยาบันแล้วเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2554 แผนความมั่นคงแห่งชาติทางทะเล (พ.ศ. 2558 - 2562) สภาความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) มีกระบวนการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทะเลและปรับปรุงกฎหมายฉบับเดิมเช่น พระราชบัญญัติการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติทางทะเล พ.ศ. 2562 และกฎหมายอื่นๆ เช่น พระราชกำหนดการประมง (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 พระราชบัญญัติส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. 2558 พ.ร.บ. ส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. 2558 พ.ร.บ. เติมน้ำมันน่านน้ำไทย (ฉ.17) พ.ศ. 2560 พ.ร.บ. การรักษาผลประโยชน์แห่งชาติทางทะเล พ.ศ. 2562 พ.ร.บ. การประมง พ.ศ. 2558 พ.ร.ก. การประมง พ.ศ. 2558 พ.ร.ก. การประมง (ฉ.2) พ.ศ. 2560 พ.ร.บ. คุ้มครองแรงงานในงานประมง พ.ศ. 2562 คำสั่ง คสช. 10/58 จัดตั้งศูนย์บัญชาการแก้ไขปัญหาการทำการประมงผิดกฎหมาย (ศปมผ.) และคณะกรรมการนโยบายแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์และการทำประมงผิดกฎหมาย แผนยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580

อุตสาหกรรมท่าเรือสร้างมลพิษกระทบประมงชายฝั่ง ในขณะที่เดียวกันหลายพื้นที่ก็มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจเหล่านั้ปรากฏอยู่ก็มีกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งและทะเลดำรงอยู่ด้วย ดังนั้นในพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์หลากหลายอาจเป็นเรื่องท้าทายว่า แต่ละตัวแสดงที่เป็นรัฐและมีใช้รัฐมีบทบาทและปฏิสัมพันธ์อย่างไรในการใช้ทรัพยากรให้เกิดดุลยภาพ หรือมีข้อจำกัดอย่างไร อีกทั้งพื้นที่ดังกล่าวมีกลไกการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างไร ใช้เครื่องมือการจัดการแบบใด เครื่องมือที่มีอยู่เดิมคือกฎหมายและเศรษฐศาสตร์เพียงพอหรือไม่ มีการเมืองของการจัดการทรัพยากรปรากฏอย่างไร

อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจวรรณกรรมการจัดการผลประโยชน์และการใช้พื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งมักมุ่งเน้นประเด็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจใดกิจกรรมหนึ่งหรือมุ่งเน้นเครื่องมือนโยบายในการควบคุมบังคับและการจัดการโดยภาครัฐ การใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือวัฒนธรรมชุมชนในการจัดการทรัพยากร มีบางส่วนที่ศึกษาความขัดแย้งและการแก้ไขความขัดแย้งของกลุ่มประมง การจัดการพื้นที่ชายฝั่งในกรอบการจัดการร่วม (co-management) ทั้งนี้ยังขาดการศึกษาในภาพกว้าง โดยเฉพาะการวิเคราะห์ในมิติของการเชื่อมโยงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งภาครัฐและไม่ใช้รัฐอันหลากหลายกลุ่มจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย โดยดำรงอยู่ในพื้นที่เดียวกันว่ารูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงและกิจกรรมเหล่านั้ก่อร่างสร้างรูปเป็นกลไกในการจัดการผลประโยชน์ระหว่างกันได้อย่างไร รัฐอยู่ที่ใดในโครงข่ายความสัมพันธ์ แสดงบทบาทอะไรกับภาคส่วนอื่นๆ เช่น ชุมชนภาคธุรกิจทั้งจากในพื้นที่ พื้นที่ใกล้เคียงและจากพื้นที่ที่อยู่ไกลออกไป มีความขัดแย้งความร่วมมืออย่างไรบ้าง ซึ่งอาจเกี่ยวโยงกับปัจจัยทั้งความสมบูรณ์ของทรัพยากร วิถีวัฒนธรรมชุมชน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น นโยบายและกฎหมายของรัฐ พันธะสัญญาระหว่างประเทศ ปัจจัยเหล่านี้เป็นบริบทที่สำคัญในการก่อรูปกลไกการจัดการผลประโยชน์

บทความวิจัยเรื่อง “กลไกและกระบวนการจัดการผลประโยชน์ของชุมชนในพื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลากหลาย” มุ่งตอบคำถามสำคัญคือ ในพื้นที่ทางทะเลที่มีกิจกรรมหลากหลายนั้น มีกิจกรรมการใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจทางทะเลอะไรบ้าง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้เสียของกิจกรรมต่างๆ ที่ใช้ประโยชน์พื้นที่ทางทะเลร่วมกันนั้นเป็นเช่นไร และมีกลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่ทางทะเลร่วมกันของชุมชนอย่างไร ทั้งนี้โดยใช้กรณีศึกษาตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ซึ่งพื้นที่ส่วนมาก ตั้งอยู่ในเขตอนุรักษ์โดยรัฐ เป็นพื้นที่ที่มีความซับซ้อนหลากหลายทั้งด้านกิจกรรมการใช้ประโยชน์ ตัวแสดงที่เกี่ยวข้อง กลไกการจัดการผลประโยชน์โดยชุมชนและรัฐที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์มีพัฒนาการอย่างยาวนาน โดยบทความพยายามชี้ชวนให้เห็นว่า ในพื้นที่ที่มีฐาน

---

* วรรณกรรมที่ตั้งข้อสังเกตปัญหาและเสนอแนะการจัดการชายฝั่งที่มีตัวแสดงหลากหลายอย่างน่าสนใจ เช่น Satumanatpan, Suvaluck, Pisase Senawongse, Weranit Thansuporn and Hugh Kirkman (2014) โดยศึกษาพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทย จังหวัดเพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์

ทรัพยากรอุดมสมบูรณ์มีกิจกรรมการใช้ประโยชน์หลากหลายจำเป็นต้องประสานประโยชน์ของแต่ละกิจกรรมเข้าไว้ด้วยกันภายใต้หลักการการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ซึ่งกลไกการจัดการผลประโยชน์ลดความขัดแย้งมักมาจากชุมชนผู้ซึ่งเป็นเจ้าของกิจกรรมการใช้ประโยชน์นั้นด้วย ในฐานะเป็นผู้ใกล้ชิดกับทรัพยากร และเป็นผู้พัฒนาความหมายของการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในบริบทพื้นที่ของตนเองมาก่อนที่รัฐจะเข้ามามีบทบาท การพัฒนากลไกการใช้ประโยชน์โดยรัฐร่วมกับชุมชนนั้นมักจะประสบผลก็ต่อเมื่อรัฐเข้ามาปฏิบัติการในฐานะผู้ประสานงานร่วมกันกับชุมชนมากกว่าที่จะใช้เครื่องมือกฎหมายเป็นตัวตั้งเพียงลำพัง ทั้งนี้กลไกการจัดการผลประโยชน์จะประสบผลอย่างไรอาจต้องพิจารณาปัจจัยทางกายภาพของพื้นที่ วิถีวัฒนธรรมเชิงนิเวศของชุมชน ต้นทุนการมีส่วนร่วมของชุมชน นโยบายและกฎหมายของรัฐเป็นสำคัญ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ประการมีดังนี้

1. เพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐานกิจกรรมการใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจทางทะเลของพื้นที่ศึกษา
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้เสียของกิจกรรมต่างๆ ที่ใช้ประโยชน์พื้นที่ทางทะเลร่วมกัน
3. เพื่อสังเคราะห์กลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่ทางทะเลร่วมกันของชุมชน

กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยเพื่อค้นหากลไกและกระบวนการจัดการผลประโยชน์ของชุมชนในพื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลากหลาย พิจารณาจากกิจกรรมที่ปรากฏในพื้นที่ศึกษาว่ามีกิจกรรมทางเศรษฐกิจอะไรบ้างโดยเน้นที่กิจกรรมการทำการประมง กิจกรรมการท่องเที่ยว และกิจกรรมอื่นๆ เช่น การเกษตรในพื้นที่ชายฝั่ง นอกจากนี้กิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลก็ถือเป็นกิจกรรมหลักที่เกิดขึ้นควบคู่กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจเนื่องจากเป็นตัวส่งเสริมให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจมีมูลค่าเพิ่มขึ้นและใช้ได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้พิจารณาปฏิสัมพันธ์ซึ่งมีทั้งความขัดแย้งและความร่วมมือระหว่างตัวแสดงต่างๆ ที่ดำรงอยู่ ทั้งตัวแสดงที่มาจากภาครัฐ (state actors) เช่น เจ้าของกรรมสิทธิ์พื้นที่ คือหน่วยอุทยานแห่งชาติ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าฯ หน่วยงานทางการปกครองเช่นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐระดับกรมที่เกี่ยวข้อง เช่นกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง รวมถึงตัวแสดงที่มีไม่ภาครัฐ (non-state actors) คือ ภาคประชาสังคมและพันธมิตร เช่น เครือข่ายชุมชน ผู้ประกอบอาชีพทำการประมงผู้นำชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานด้านการศึกษาและวิจัยจากภายนอกพื้นที่ ซึ่งมีทั้งความขัดแย้งและความร่วมมือ โดยตั้งสมมติฐานว่าทั้งความขัดแย้งและความร่วมมือของตัวแสดงเหล่านี้

พัชรภา ตันตราจิน

ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในกระบวนการต่อรองผลประโยชน์หรือกลไกการใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน ได้แก่

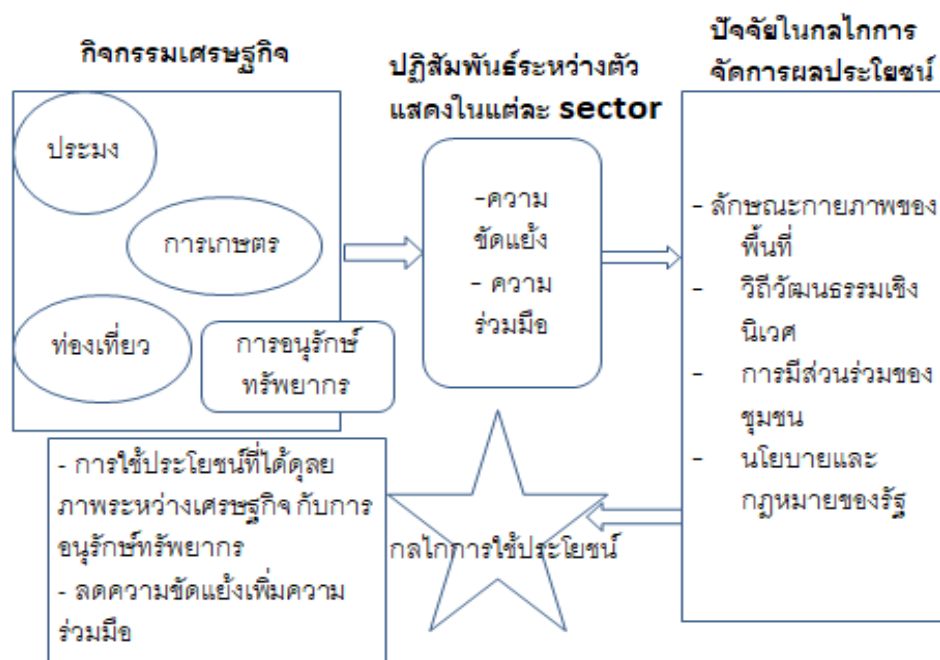
1) ปัจจัยทางกายภาพของพื้นที่ อาทิ ชนิดของทรัพยากรในน้ำ ภูมิศาสตร์ของพื้นที่ทะเลชายฝั่ง สภาพความสมบูรณ์ของทรัพยากรและการหมุนเวียนของทรัพยากรสัตว์ทะเล ปัจจัยเหล่านี้เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมชุมชน โดยเฉพาะการกำหนดพลวัตการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในการใช้ทรัพยากรของชุมชน

2) ปัจจัยเรื่องวิถีวัฒนธรรมเชิงนิเวศของชุมชน อาทิ ศาสนา ประเพณีที่กำหนดพฤติกรรมการใช้ทรัพยากร ความถนัดในการใช้เครื่องมือทำการประมง

3) ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชน มีต้นทุนที่แตกต่างกันไปในแต่ละชุมชนขึ้นต่อปัจจัยตัวผู้นำชุมชน ประวัติศาสตร์การรวมกลุ่ม ภูมิปัญญาท้องถิ่น จิตสำนึกร่วมกัน เป็นต้น

4) ปัจจัยเรื่องนโยบายและกฎหมายของรัฐ เป็นกติกากในการใช้ทรัพยากรร่วมกันซึ่งดำรงอยู่ในกลไกการจัดการทรัพยากรชุมชนที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ มีผลต่อความขัดแย้งในกรณีที่เป็นนโยบายหรือกติกาที่ขัดต่อปัจจัยทางกายภาพของพื้นที่ หรือขัดต่อวิถีวัฒนธรรมของชุมชน

หากเราเชื่อว่ากลไกการจัดการผลประโยชน์ซึ่งสัมพันธ์กับปัจจัยทั้ง 4 ประการนี้สามารถนำไปสู่ดุลยภาพระหว่าง สังคม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ อาจช่วยลดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มกิจกรรมในการใช้ทรัพยากรทะเลร่วมกันได้ ก็จะไปสู่การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน คือสามารถผนวกรวมเอาผลประโยชน์ในการใช้ทรัพยากรของชุมชนเข้ากับการอนุรักษ์ทรัพยากรได้อย่างกลมกลืน

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การใช้ประโยชน์ร่วมกันในพื้นที่ทะเลและชายฝั่งเกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญคือ ความร่วมมือและความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ จึงจำเป็นต้องมีเครื่องมือในการจัดการผลประโยชน์เพื่อสร้างความร่วมมือหรือลดความขัดแย้ง โดยคำนึงถึงระบบนิเวศที่ยั่งยืน และคำนึงถึงการอุดหนุนของชุมชนผู้ใช้ทรัพยากรโดยตรงอีกด้วย แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของกิจกรรมต่างๆ ที่ใช้ประโยชน์พื้นที่ทางทะเลร่วมกัน กับการสังเคราะห์กลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่ทางทะเลร่วมกันของชุมชน จึงประกอบไปด้วย

1) แนวคิดเรื่องความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง เพื่อจำแนกลักษณะของประเด็นความขัดแย้งทางทะเลและชายฝั่งกับความสัมพันธ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมต่างๆ คือ ความขัดแย้งจากการทำการประมง ความขัดแย้งจากการขยายตัวของชุมชน ความขัดแย้งจากการท่องเที่ยว สัญลักษณ์ สาธุนันส์พันธุ (2561) รวมไปถึงเครื่องมือนโยบายในการจัดการทรัพยากร เรื่องไรต์โทกษณะ (2558) การแบ่งเขตการใช้ประโยชน์ (Zoning) สนิท อักษรแก้ว (2542)

2) กลไกการจัดการเพื่อลดความขัดแย้ง ในงานวิจัยนี้พิจารณาจากแนวคิดเรื่องการจัดการชายฝั่งอย่างบูรณาการ (Integrated Coastal Management) ซึ่งเชื่อว่าการจัดการต้องบูรณาการกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย บูรณาการองค์ความรู้มาใช้ เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน กล่าวคือสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงดุลยภาพของปัจจัยสำคัญสามส่วนคือ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม (บันฑูร เศรษฐศิริโรตม์, 2558) คือเน้นการจัดการสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมของประชาชน ไปพร้อมกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็นการใช้ประโยชน์โดยคำนึงถึงสมดุลระหว่างระบบนิเวศทะเลและชายฝั่ง กับการดำรงชีพของประชาชนชายฝั่งไปพร้อมๆ กัน สัญลักษณ์ สาธุนันส์พันธุ (2561) แนวคิดเรื่องการจัดการชายฝั่งอย่างบูรณาการ จะทำให้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นสามารถคลี่คลายด้วยการนำผลประโยชน์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมาพิจารณาในกระบวนการตัดสินใจและเปิดรับองค์ความรู้ที่มาจากภูมิปัญญาชุมชนและข้อมูลข้อเท็จจริงมาบูรณาการในการจัดการทรัพยากร

3) มุมมองนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) ที่เชื่อว่าสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลหรือเป็นตัวกำหนดทางวัฒนธรรม มองการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมว่าเป็นการปรับตัวของสังคมให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป เน้นการวิเคราะห์การปรับตัวทางวัฒนธรรมเป็นสำคัญ โดยต้องตระหนักว่าทั้งสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมก็มีอิทธิพลต่อกันอย่างกลับไปกลับมา John W. Bennett (1969) โดยมุมมองนี้ช่วยอธิบายวิถีวัฒนธรรมชุมชนผู้ใช้ทรัพยากรทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ศึกษาที่สัมพันธ์กับฐานทรัพยากรและธรรมชาติของพื้นที่ทะเล

วิธีดำเนินการวิจัย

“กลไกและกระบวนการจัดการผลประโยชน์ของชุมชนในพื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลากหลาย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เลือกใช้วิธีการศึกษาเฉพาะกรณี โดยใช้วิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non – participant observation) บางกิจกรรมใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในฐานะผู้สังเกต (Participant as-observation) การสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured or Guided Interview) การสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์เอกสาร รายงานวิจัย ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ประกอบ

1. ขอบเขตการวิจัย ประกอบไปด้วย

1.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ การเลือกพื้นที่ศึกษา พิจารณาจากพื้นที่ที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลากหลาย เช่น ในพื้นที่ที่มีทั้งกิจกรรมการทำการประมง การท่องเที่ยว ท่าเรือ ฯลฯ และมีตัวแสดงที่เป็นรัฐและไม่ใช่อำเภออยู่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์ทั้งความขัดแย้งและความร่วมมือ โดยงานวิจัยนี้เลือกกรณีศึกษาตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ตำบลเกาะลิบงเป็นเกาะที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัดตรัง และเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ เกาะลิบงยังถูกประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเมื่อปี พ.ศ. 2522 มีอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของตำบลเกาะลิบงถูกประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติเมื่อปี พ.ศ. 2524 ตำบลเกาะลิบงเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจทางทะเลและชายฝั่ง อีกทั้งเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์การดูแลสุขภาพมาอย่างยาวนานโดยเฉพาะช่วงทศวรรษ 2530 มีเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรเกิดขึ้นที่ตำบลเกาะลิบงและที่อื่นๆ ในจังหวัดตรัง ในขณะเดียวกันก็มีความขัดแย้งระหว่างกิจกรรมการทำการประมงพื้นบ้านกับการทำการประมงพาณิชย์ มีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเครื่องมือประมง มีประวัติศาสตร์การรวมกลุ่มต่อสู้เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งเรื่องประมงและกรรมสิทธิ์ที่ดิน มูฮัมหมัด ฟารูก (2563, สัมภาษณ์)

เกิดวา บุญปรากร (2541) มนต์ศิริ ลูกรักษ์ (2543) ในช่วงทศวรรษ 2540 มีการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนประมงเป็นชุมชนท่องเที่ยวทางทะเล มีกิจกรรมท่องเที่ยวเกาะลิบง เรือชมสัตว์น้ำ (สร้อยสน รัฐสมบุญ, 2550) นอกจากนี้ในส่วนของชายฝั่งยังพบปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน และความเปลี่ยนแปลงทางสังคมชุมชนเพื่อรองรับการขยายตัวของการท่องเที่ยว พื้นที่ทางทะเลเกาะลิบงมีทรัพยากรทะเลที่อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะเป็นแหล่งหญ้าทะเลอาหารของพะยูนที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย (ผู้จัดการออนไลน์, 2562) เป็นแหล่งวิจัยทางทะเลที่สำคัญมีนักวิชาการวิทยาศาสตร์ทางทะเลเข้ามาศึกษาวิจัยจำนวนมากจนทำให้เกาะลิบงเป็นพื้นที่กิจกรรมทางวิชาการและเป็นส่วนเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจในพื้นที่อีกด้วย ตำบลเกาะลิบงจึงเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับโจทย์วิจัยที่ต้องการเห็นภาพปฏิสัมพันธ์ของตัวแสดงต่าง ๆ ทั้งความขัดแย้งและความร่วมมือ และเป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมหลากหลายสามารถสังเคราะห์กลไกที่ใช้ในการจัดการผลประโยชน์บนฐานทรัพยากรทะเลที่มีอยู่ได้

ทั้งนี้ในการวิจัยมุ่งเน้นศึกษาเฉพาะบ้านหมู่ที่ 3 บ้านมดตะนอย หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา หมู่ที่ 6 บ้านเจ้าไหม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการทำประมง การท่องเที่ยว ท่าเรือ หนาแน่น หลากหลายกว่าหมู่บ้านอื่นๆ และเป็นหมู่บ้านที่มีตัวแสดงสำคัญๆ คือผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการอาศัยอยู่อีกด้วย

1.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา พิจารณาจากกิจกรรมที่ปรากฏในพื้นที่ศึกษาโดยเน้นที่กิจกรรมการทำประมง กิจกรรมการท่องเที่ยว และกิจกรรมอื่นๆ เช่น การเกษตรในพื้นที่ชายฝั่ง กิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรทะเล ฯลฯ

1.3 ขอบเขตด้านช่วงเวลา เน้นศึกษาการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ศึกษา ช่วง พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นช่วงที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวปรากฏขึ้นนอกเหนือจากกิจกรรมประมงที่มีอยู่เดิม จนถึงช่วง พ.ศ. 2564

2. การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 การตรวจสอบข้อมูลการสัมภาษณ์ ประกอบไปด้วย 1) การตรวจสอบด้านข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยการใช้หลักการแบบสามเส้า (Triangulation) ตรวจสอบแหล่งที่มา 3 แหล่ง ได้แก่ เวลา สถานที่ และบุคคล โดยการสัมภาษณ์เปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากหลายแหล่งข้อมูล หรือจากผู้ให้สัมภาษณ์มากกว่าหนึ่งคน และหรือใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (focus group) นอกจากนี้ยังใช้ข้อมูลจากเอกสาร ข่าวสารย้อนหลังในการตรวจสอบเพิ่มเติม

2.2 การตรวจสอบด้านข้อมูลที่ได้จากเอกสาร โดยใช้วิธีสอบถามจากข้อมูลปฐมภูมิหากสามารถสืบค้นได้

กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการสรุปผลการวิจัย มีกระบวนการดำเนินการที่สำคัญ คือ 1) การจัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing) 2) การแสดงข้อมูล (Data Display) นำเสนอในรูปแบบของพรรณนา เชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกัน 3) การตีความและการตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็นของผลการวิจัย (Conclusion, Interpretation and Verification)

การรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ งานวิจัยผ่านการรับรองโดยคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา หมายเลขใบรับรองที่ 238/2562 วันที่รับรองวันที่ 5 เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2563

สรุปผลการวิจัย

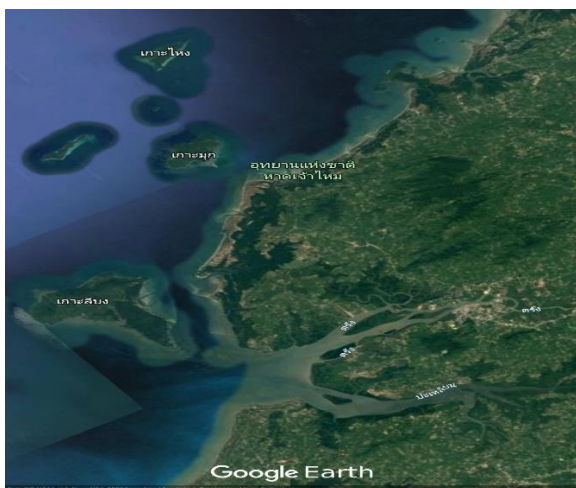
ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐานกิจกรรมการใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจทางทะเลของพื้นที่ศึกษา 2) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้เสียของกิจกรรมต่างๆ ที่ใช้ประโยชน์พื้นที่ทางทะเลร่วมกัน และ 3) เพื่อสังเคราะห์กลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่ทางทะเลร่วมกันของชุมชน ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานกิจกรรมการใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจทางทะเลของพื้นที่ศึกษา

ตำบลเกาะลิบงเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ห่างจากตัวอำเภอกันตังไปทางทิศตะวันตกประมาณ 23 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 45.27 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 28,295 ไร่ (ทิพย์อุสา จันทกุล และคณะ, 2548, หน้า 1) ตำบลเกาะลิบงมีทั้งสภาพพื้นที่ที่เป็นที่ราบชายฝั่ง และพื้นที่ที่เป็นเกาะ โดยมีเกาะลิบงเป็นเกาะที่ใหญ่ที่สุด ตำบลเกาะลิบงนับเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำลำดับที่ 1182 (พื้นที่ชุ่มน้ำอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม-เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง-ปากน้ำตรัง) ประกาศเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2545 มีเนื้อที่ 515,745 ไร่ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของนกน้ำ ภายใต้อนุสัญญาแรมซาร์ (Ramsar Convention) (กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2556)

ในทางประวัติศาสตร์ถือเป็นเมืองเก่าแก่กว่า 200 ปีเคยใช้เป็นที่ตั้งเมืองตรัง ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ชุมชนส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์แบบระบบเครือญาติและด้วยความที่ชุมชนส่วนใหญ่เป็นสังคมแบบอิสลามทำให้มีความเหนียวแน่นกับหลักการดำเนินชีวิตตามแนวศาสนบัญญัติเพื่อมรียอกขึ้นจึงทำให้ผู้คนรู้จักกันเกือบทั้งตำบล ครอบครัวส่วนใหญ่ก็เป็นครอบครัวขยายอยู่อาศัยมาอย่างยาวนานประมาณสามชั่วอายุคน มักประกอบอาชีพทำสวนยางพารา ทำการประมง บ่อเลี้ยงกุ้ง อับดลรอหีม ขุนรักษา (2563, สัมภาษณ์)

ลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่ภูเขาสลับที่ราบสูง ที่ราบชายทะเล ปัจจุบันตำบลเกาะลิบงได้กลายเป็นพื้นที่ทับซ้อน 2 ส่วน คือเขตอุทยานแห่งชาติ และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า กล่าวคือ พื้นที่ส่วนหมู่ที่ 6 บ้านเจ้าไหม ถูกประกาศให้เป็นเขตอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม พื้นที่ส่วนเกาะลิบง และบ้านมดตะนอย ถูกประกาศให้เป็นส่วนหนึ่งของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง

ภาพที่ 1 ที่ตั้งตำบลเกาะลิบง

ภาพที่ 2 เกาะลิบง

ข้อมูลพื้นฐานกิจกรรมการใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจทางทะเลของพื้นที่ศึกษา พบว่า มีกิจกรรมที่สำคัญ 3 กิจกรรม ได้แก่ 1) การทำการประมง 2) การท่องเที่ยวและกิจกรรมสันทนาการเนื่องจากการท่องเที่ยว และ 3) การอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ซึ่งดำเนินการควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจด้วย นอกจากนี้มีกิจกรรมอื่นๆ ปรากฏบนฝั่ง เช่นการทำสวนยาง สวนผลไม้ ดังนี้

1) การทำการประมง

การทำการประมงถือเป็นอาชีพหลักของพื้นที่ศึกษา ทรัพยากรประมงที่นิยมจับ ได้แก่ ปูม้า ปูดำ ปลาทราย หมึก กุ้ง ปลาหลังเขียว ปลาทู ปลาเก๋า ปลาอินทรี หอยชักตีน ปลากระบอก แมงกะปุน สำหรับทะเล จากการสำรวจพื้นที่พบว่าชนิดและปริมาณของเครื่องมือประมง เรือ ที่มีในพื้นที่ต่างๆ ในแต่ละหมู่บ้านมีความแตกต่างกันซึ่งสัมพันธ์กับปัจจัยต่างๆ คือชนิดของทรัพยากรชายฝั่งกับที่ตั้งของหมู่บ้าน และความถนัดของชาวประมง บางหมู่บ้านอาจมีข้อจำกัดของพื้นที่ ทรัพยากรและสภาพภูมิประเทศ และรวมไปถึงฤดูกาล สภาพภูมิอากาศ ลมมรสุมประจำปี ตลอดจนความถนัดชัดเจนในการใช้ในเครื่องมือแต่ละอย่างก็จะแตกต่างกันออกไปในแต่ละหมู่บ้าน ทั้งนี้อาจรวมไปถึงโอกาสในการเข้าถึงในการใช้ทรัพยากร คติความเชื่อ กฎกติกาข้อตกลงร่วมในการใช้ทรัพยากรชายฝั่งในแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งมีความเหมือน แตกต่าง และหรือเป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างหมู่บ้าน ไม่เพียงเท่านั้นการใช้ทรัพยากรยังต้องคำนึงถึงกฎกติกา ข้อบังคับชุมชน ที่ทุกชุมชนต้องปฏิบัติร่วมกันและกฎหมายของภาครัฐ เช่น พ.ร.ก. การประมง กฎหมายของกรมเจ้าท่า กฎหมายของกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืชและเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเกาะลิบง ข้อบังคับท้องถิ่นองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ฯลฯ

กิจกรรมทางเศรษฐกิจการทำการประมงมีการใช้พื้นที่ทางเศรษฐกิจ หรือใช้พื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งร่วมกัน กล่าวคือแต่ละหมู่บ้านจะใช้พื้นที่ทำการประมงบางชนิดที่กำหนดเครื่องมือประมงร่วมกันอยู่ด้วย บางหมู่บ้านก็ออกไปทำการประมงนอกเขตตำบล จังหวัด การใช้พื้นที่ร่วมกันถือเป็นเรื่องปกติที่ปฏิบัติมาอย่างยาวนาน นอกจากนี้ยังมีการใช้กติกาการใช้พื้นที่ทะเลหน้าหมู่บ้านด้วยซึ่งบางหมู่บ้านจะมีกติกาข้อบังคับเฉพาะเช่น บ้านมดตะนอย ฯลฯ

อย่างไรก็ตามการใช้พื้นที่ร่วมกันก็แสดงให้เห็นว่าการจับสัตว์น้ำไม่ได้ขึ้นต่อพื้นที่แต่เป็นการไล่ตามฝูงสัตว์น้ำหรือตามหาแหล่งชุมนุมของสัตว์น้ำ ซึ่งชาวประมงคนใดหาพบก็มีสิทธิ์เข้าไปวางเครื่องมือได้เลย เนื่องจากชาวประมงยึดในหลักการทะเลเป็นสมบัติสาธารณะที่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ทุกที่หากไม่ขัดต่อกติกาชุมชนหรือกฎหมาย

ผลผลิตที่ได้จากการทำการประมงส่วนหนึ่งชาวประมงจะเก็บไว้บริโภคภายในครัวเรือน ส่วนเกินจะส่งขายแปปลาในชุมชน หรือมีร้านค้าร้านอาหาร รีสอร์ทมารับซื้อจากชาวประมงโดยตรง เป็นการบริโภค

* ชนิดของสัตว์น้ำที่นิยมจับปรากฏมากกว่ายี่สิบชนิด เรียบเรียงจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและชาวบ้าน นายหย่าเหตุ หะหวา นายณัฐวัฒน์ ทะเลเล็ก นายเด่น ทะเลเล็ก นายอาทร เหล็กเกิดผล

ภายในชุมชน บางส่วนที่ส่งขายแปปลา ก็จะมีคนภายนอกชุมชนมารับซื้อเป็นการส่งขายภายนอกชุมชน อย่างไรก็ตามปลาบางชนิดไม่มีขายภายในชุมชนชาวบ้านก็จะไปซื้อมาจากตลาดนัด เช่น ปลาทุบ ฯลฯ มีบางส่วนที่ไปรับซื้อจากเรือประมงจากภายนอกจังหวัดนำมาขายภายในชุมชน ดังนั้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านการทำการประมงจึงมีทั้งส่วนที่บริโภคภายใน ส่งขายภายนอกชุมชน ซื้อจากภายนอก และนำเข้ามายังจากภายนอก นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมแปรรูปอาหารทะเล อาทิ ปลาแดดเดียว ปลาตากแห้ง ทำกะปิ และปลาอินทรี ซึ่งเกาะลิบงมีชาวประมงที่เชี่ยวชาญในการจับปลาอินทรี อีกทั้งการตกปลาอินทรีถือเป็นวิถีดั้งเดิมของชาวบ้านโดยเฉพาะบ้านปาตูปูเต๊ะ

2) การท่องเที่ยวและกิจกรรมสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นแหล่งเศรษฐกิจที่สำคัญรองมาจากประมงจากเดิมที่ทำประมงและทำสวน สลับกัน โดยเฉพาะในฤดูกาลท่องเที่ยวราวเดือนพฤศจิกายน - พฤษภาคมของทุกปี กิจกรรมการท่องเที่ยว มักสัมพันธ์กับอาชีพประมง คือเป็นอาชีพเสริมนอกเหนือจากการออกทะเล หรือหากเป็นฤดูกาลท่องเที่ยว ก็จะทำงานรับจ้างแทนการออกทะเล การท่องเที่ยวตำบลลิบงมีพัฒนาการตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา ก่อนหน้านั้นเกาะลิบงเป็นที่รู้จักในหมู่นักดูนก นักวิจัยเรื่องนก เนื่องจากเป็นที่อยู่ของนกอพยพจากพื้นที่ ไชยสถาน หนองบัวลำภู เป็นที่รู้จักค้นพบในปี 2525 (สร้อยสน รัฐสมบุรณ์, 2550, หน้า 87)

การท่องเที่ยวเกาะลิบงเป็นที่สนใจมากขึ้นจากกรณีปี พ.ศ. 2536 พบลูกพะยูน “เจ้าโทน” พลัดหลงเข้ามา เป็นข่าวที่สร้างความสนใจไปสู่ภายนอกและทำให้เกิดการผลักดันการอนุรักษ์ขนานใหญ่ ในเกาะลิบง การท่องเที่ยวชมพะยูนเป็นที่สนใจ ต่อมาพะยูนกลายเป็นสัญลักษณ์สำคัญของจังหวัดตรัง และทำให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เกาะลิบงจึงกลายมาเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว พื้นที่ศึกษาวิจัย สัตว์ปีก สัตว์ทะเล และหญ้าทะเลที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ทับซ้อนกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลกลายมาเป็นกิจกรรมเชิงบวกระหว่างกันเพราะการอนุรักษ์เป็นจุดขายที่สำคัญของพื้นที่ การชมพะยูน ชมทรัพยากรธรรมชาติกลายเป็นรายได้ของชุมชน จนชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์เพิ่มขึ้น มูฮัมหมัด ฟารุก (2563, สัมภาษณ์)

ที่พักในตำบลเกาะลิบงในระยะแรกมักเป็นของนายทุนจากภายนอก หรือเจ้าของที่ดินที่ได้รับประโยชน์จากสัมปทานป่าชายเลนเพื่อทำเตาถ่านในอดีต ทำให้ผลประโยชน์ที่ได้ไม่ได้ลงสู่ชุมชนมากนัก และมีการขายที่ดินเปลี่ยนมือไปสู่คนภายนอก ต่อมาเมื่อมีกิจกรรมสืบเนื่องมาจากการท่องเที่ยว เช่น นำเที่ยว เรือเช่า ฯลฯ ผลประโยชน์จึงเริ่มตกมาสู่ชาวบ้านมากขึ้น เมื่อเป็นรายได้ที่ชัดเจนชาวบ้านจึงเริ่มให้ความสำคัญกับกิจกรรมท่องเที่ยวมากขึ้น โดยเฉพาะกิจกรรมเหล่านี้เป็นอาชีพให้กับผู้หญิงในหมู่บ้านมากขึ้น ต่อมาในปี 2546 จึงเริ่มมีโฮมสเตย์เป็นของชาวบ้านในชุมชนเกาะลิบง อิศมาแอ่น บินสะอาด (2563, สัมภาษณ์)

ผลพวงการท่องเที่ยวทำให้มีกลุ่มธุรกิจต่างๆ ที่สืบเนื่องจากการท่องเที่ยวตามมา ได้แก่ ร้านอาหาร ร้านน้ำชา ร้านอุปกรณ์ตกปลา เรือเช่า ที่รับฝากรถ แพปลาอาหารสด รถรับจ้าง และผลิตภัณฑ์แปรรูปสินค้าจากทะเล เช่น กะปิ ปลาแห้ง ของที่ระลึกรูปพะยูน พวงกุญแจ ตุ๊กตา ฯลฯ

กิจกรรมการท่องเที่ยวอยู่ภายใต้การจัดการที่ต้องไม่กระทบต่อวิถีชีวิตสัตว์น้ำและวัฒนธรรมชุมชน กล่าวคือ พื้นที่ศึกษามีปัจจัยทางวัฒนธรรมศาสนากำหนดกติกาการใช้พื้นที่อีกด้วยเนื่องจากประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ทำให้นักท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงเรื่องการแต่งกายให้สุภาพ และงดดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในพื้นที่สาธารณะ อาทิ บริเวณริมหาด ดังเช่นกรณีบ้านหลังเขา

ทั้งนี้ในแต่ละหมู่บ้านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ต่างๆ กัน โดยบ้านมดตะนอย มีกิจกรรมชมทะเล ชายหาด ป่าชายเลน มีที่พัก 2 - 3 แห่ง ส่วนบ้านหลังเขา มีกิจกรรมชมทะเล ชายหาด เล่นน้ำ ตกปลา มีที่พัก 5 แห่ง เป็นของคนในชุมชนเอง 2 แห่ง มีโฮมสเตย์ 10 แห่ง ส่วนบ้านปาตูปูเต๊ะ มีกิจกรรมชมพะยูน เต่าทะเล เรือตกปลา ตกหมีก พายเรือแคนูคะยัก ดำน้ำตื้น กิจกรรมวิจัยทางทะเล เช่น สัตว์น้ำ และหญ้าทะเล ฯลฯ พื้นที่บนบกมีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์เช่น สุสานพระยาสิงห์ ควนสระ ถ้ำเขวเล สะพานหิน แหลมโต๊ะชัย ร้านค้าผลิตภัณฑ์แปรรูปสินค้าจากทะเล ฯลฯ โดยมีทั้งบังกะไลและโฮมสเตย์ที่ใช้มาตรฐานการท่องเที่ยวชุมชน จำนวน 4 แห่ง ส่วนบ้านเจ้าไหม มีกิจกรรมชมทะเลหาดยาว ร้านค้าผลิตภัณฑ์แปรรูปสินค้าจากทะเล ท่าเรือหาดยาว ที่พัก 6 แห่ง สามารถติดต่อเรือทัวร์เป็นลักษณะเช่าเหมาตามความต้องการไปที่เกาะอื่นๆ เช่น เกาะกระดาน เกาะมุกด์ เกาะสุกร ฯลฯ

โดยสรุป จาก 4 หมู่บ้านในพื้นที่วิจัย พบว่า หมู่บ้านเจ้าไหมและหมู่บ้านมดตะนอยแทบจะไม่มีพื้นที่ทำการเกษตร โดยสภาพพื้นที่เป็นดินทรายชายหาด และบางส่วนเป็นป่าชายเลน กิจกรรมของชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านนี้จึงผันแปรไปตามปัจจัยฐานทรัพยากร โดยจะมีการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรทะเลมากกว่าหมู่บ้านอื่นๆ ส่วนบ้านหลังเขาไม่มีป่าชายเลนแต่มีทรัพยากรชายหาด มีพื้นที่เกษตรกรรม มีสวนยาง เช่นเดียวกับบ้านปาตูปูเต๊ะซึ่งเป็นชุมชนใหญ่ที่สุดในบรรดาหมู่บ้านที่กล่าวมา บ้านเรือนจึงมีหนาแน่นเพราะเป็นเสมือนเป็นเมืองหลวงของเกาะสิงห์ และเป็นชุมชนเก่าแก่ดั้งเดิม

ปัจจุบัน แนวโน้มการท่องเที่ยวเกาะสิงห์ในอนาคตคาดว่าจะเพิ่มขึ้น เพราะเข้าถึงง่ายขึ้น มีท่าเรือ เส้นทางถนนที่พัฒนาสะดวกสบาย มีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว จึงอาจจะทำให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น แต่คงไม่สุดโต่ง เพราะกิจการท่องเที่ยวยังคงเป็นของคนในพื้นที่ส่วนใหญ่ ยังไม่มีคนจากภายนอกเข้ามาลงทุน อนุรักษ์ คงเอียด (2563, สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษานั้นยังเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กล่าวคือการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อน ชมทัศนียภาพทะเล ชมสัตว์ทะเลหายาก และกิจกรรมดูนก ซึ่งมักเป็นผู้นำ

---

* เรียบเรียงจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและชาวบ้าน นายหย่าเหตุ หะหวา นายณัฐวัฒน์ ทะเลเล็ก นายเด่น ทะเลเล็ก นายอาทร เหล็กเกิดผล

ท่องเที่ยวแบบพักรับพักรวเพื่อไปเที่ยวเกาะอื่นๆ เช่น เกาะกระดาน เกาะมุกด์ ฯลฯ คนที่มาท่องเที่ยวมักเป็นคนตรังหรือคนในจังหวัดใกล้เคียง เมื่อเปรียบเทียบกับการท่องเที่ยวในจังหวัดอื่นๆ เช่น กระบี่ ภูเก็ต ฯลฯ จะพบว่าการลงทุนต่างๆ จากภายนอกยังไม่เกิดขึ้น อาทิ โรงแรมที่พักขนาดใหญ่ ร้านค้าปลีก และร้านสะดวกซื้อ ซึ่งมีอยู่เป็นร้านขายของชำที่คนท้องถิ่นเป็นเจ้าของ ทั้งนี้อาจเกิดมาจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตอุทยานแห่งชาติและเขตห้ามล่าฯ ทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวยังอยู่ในมือชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีลักษณะเครือญาติและยึดโยงด้วยวัฒนธรรมแบบอิสลาม

นอกจากกิจกรรมการประมง และการท่องเที่ยวแล้ว ในบริเวณชายฝั่งยังพบกิจกรรมอื่นๆ ด้วย เช่น การทำสวนยางพารา การเพาะเลี้ยงปลาในกระชัง การทำสวนผลไม้ เป็นอาชีพเสริมนอกเหนือจากการทำประมงและการท่องเที่ยว โดยเฉพาะบริเวณบ้านเจ้าไหม และหมู่บ้านบนเกาะลิบงชาวบ้านที่มีที่ดินจะทำสวนยางพาราควบคู่ไปด้วย ชาวบ้านหมู่บ้านมดตะนอยบางคนมีที่ดินสวนยางพาราอยู่ที่ตำบลบางลึก ซึ่งอยู่ติดกับบ้านมดตะนอยก็จะทำสวนยางพารา ส่วนการใช้พื้นที่ชายฝั่งหรือประเพณีที่ดินอยู่อาศัยที่ทำกินเพื่อการเกษตร ยังคงประสบปัญหาระหว่างสมดุลการอนุรักษ์กับการอยู่อาศัยของชุมชน ที่ยังคงเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินไม่แล้วเสร็จ และยังคงเป็นปัญหาจนถึงปัจจุบัน

3) กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ศึกษาถือว่ามีความสำคัญเพราะเชื่อมโยงกับความเป็นไปของระบบเศรษฐกิจในชุมชนทั้งการทำการประมงและการท่องเที่ยวอันเป็นกิจกรรมเศรษฐกิจที่พึ่งพาฐานทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะการอนุรักษ์พะยูน กระนั้นชุมชนลิบงก็มีได้ให้ความสำคัญกับประเพณีอนุรักษ์ทรัพยากรมาตั้งแต่ต้น หากแต่มีพัฒนาการความเป็นมาจากการปกป้องทรัพยากรเพื่อการยังชีพประมงจากกรณีรวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อต่อสู้กับเรือประมงขนาดใหญ่ที่เข้ามาจับสัตว์น้ำบริเวณชายฝั่ง มาสู่การอนุรักษ์เพื่อขยายรายได้และโอกาสกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านอื่นๆ เช่น การท่องเที่ยว

การอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลเกาะลิบงมีพัฒนาการความเป็นมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2530 ก่อนหน้านั้นวิถีการใช้ทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืนของคนในชุมชนมีปรากฏอยู่บ้างแล้วเป็นส่วนน้อย เมื่อมูลนิธิหยาดฝนซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาในช่วงปี พ.ศ. 2530 - 2536 ทำให้การอนุรักษ์และปกป้องทรัพยากรก่อรูปขึ้นอย่างชัดเจน ขยายวงกว้าง เป็นที่ยอมรับจากหน่วยราชการ สื่อมวลชนสังคมภายนอก และยังช่วยสร้างผู้นำชุมชนอนุรักษ์ธรรมชาติรุ่นต่อๆ มาให้มีบทบาทเคลื่อนไหวมาจนถึงปัจจุบัน

กรณีของเจ้าโตน หรือไ้โตน ลูกพะยูนเกยตื้น ถือเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของการหันมาสนใจอนุรักษ์พะยูน กล่าวคือ ประมาณปีพ.ศ. 2536 - 2537 ชาวบ้านพบพะยูนเกยตื้นติดหญ้าทะเลต่อน้ำลง จึงพามาดูแลในกระชัง 1 - 2 วัน แล้วปล่อยให้กลับไปอยู่ตามธรรมชาติ การพบเจ้าโตน ถือเป็นการยืนยันว่าการอนุรักษ์เป็นผลสำเร็จขั้นต้นและเป็นการยืนยันว่าพะยูนยังไม่สูญพันธุ์ มิยะ หะหวา อดีตผู้นำนักอนุรักษ์

หญิงผู้ล่องลัดที่มีบทบาทสำคัญของบ้านเจ้าใหม่ เชื่อว่า “ถ้ารักษาหญ้าทะเล รักษาพะยูนไว้ พวกนี้ก็จะรักษาเรา” มุฮัมหมัด ฟารุก (2563, สัมภาษณ์) ต่อมาแนวทางนี้ถูกนำไปใช้เป็นแนวทางหลักในการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลชายฝั่ง และยังเป็นข้ออ้างสำคัญยืนยันต่อภาครัฐว่าชุมชนอยู่อาศัยในเขตอนุรักษ์เขตอุทยานได้ คำกล่าวของมียะ หะหฺวา ยังถูกนำไปใช้เป็นแนวทางการใช้ทรัพยากรของกลุ่มประมงพื้นบ้าน ได้แก่ การประชุมสมัชชาชาวประมงพื้นบ้านประเทศไทย ครั้งที่ 7 เดือนมกราคม พ.ศ. 2563 ณ จังหวัดสตูล ได้อ้างถึงประโยคสอดคล้องกับที่ มียะ หะหฺวา เคยกล่าวไว้คือ “ถ้าเรารักษาทะเล ทะเลก็จะรักษาเรา” บนพื้นหลังเวทีการประชุม ซึ่งแนวทางนี้ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างการทำประมงกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลที่เป็นเรื่องที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ต่างต้องเกื้อกูลร่วมกันอย่างสมดุล เป็น *ปัจจัยวิถีวัฒนธรรมเชิงนิเวศ* โดยการนิยามความสัมพันธ์ระหว่างทะเลกับชุมชนในลักษณะการพึ่งพาอาศัยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในเรื่องผลประโยชน์ระหว่างเศรษฐกิจกับสิ่งแวดล้อม

การพบเจ้าโทนทำให้ชาวบ้าน ภาครัฐ หรือคนนอกหมู่บ้านให้ความสนใจมากขึ้น มีสื่อมวลชนได้แก่รายการโทรทัศน์ทุ่งแสงตะวัน เข้ามาทำสารคดี การพบพะยูนกลายเป็นที่ขีดหน้าชูตาของหมู่บ้าน จากนั้นกรมประมง นักวิชาการ นักวิจัย ให้ความสนใจอย่างจริงจัง มีการบินสำรวจจำนวนพะยูน และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเกาะลิบงเพิ่มขึ้นจนถึงปัจจุบัน ประเด็นการอนุรักษ์พะยูนกลายเป็นกระแวยิ่งขึ้นจากการฉีกพะยูน “มาเรียม” พลัดหลงมาจากจังหวัดกระบี่ จนเกิดแผนการอนุรักษ์พะยูนแห่งชาติ อย่างไรก็ตามการตายของมาเรียมก็ชี้ให้เห็นการตั้งคำถามในการประสานเปิดรับภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีประสบการณ์การดูแลพะยูนพลัดหลงมายาวนานกับแนวทางองค์ความรู้ของภาครัฐที่มีอยู่ว่าควรจะประสานองค์ความรู้ไว้ด้วยกัน และข้อสังเกตการให้น้ำหนักกับการดูแลพะยูนพื้นที่จังหวัดตรังมากกว่าในพื้นที่อื่นๆ ซึ่งอาจต้องมีแผนการอนุรักษ์พะยูนแบบองค์รวม โดยให้ความสำคัญกับแหล่งหญ้าทะเลทุกแห่งเท่าเทียมกันในทุกพื้นที่เพิ่มขึ้น

กิจกรรมการอนุรักษ์เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นควบคู่กับกิจกรรมการใช้ประโยชน์ทั้งทางทะเลและบนบก โดยแบ่งเป็นการอนุรักษ์โดยการแบ่งเขตตามกฎหมาย คือการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ และการประกาศเขตห้ามล่าสัตว์ป่า โดยครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของกรณีศึกษา ดังนั้นกิจกรรมการใช้ประโยชน์จึงต้องอยู่ภายใต้กรอบกฎหมายอันเนื่องมาจากการกำหนดเขต อีกทั้งกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น พ.ร.ก. การประมง พ.ร.บ. ส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ฯลฯ ซึ่งเป็นเครื่องมือการจัดการทรัพยากรแบบการควบคุม บังคับ (Command and Control) เช่น กติกาบังคับลงโทษ ห้ามใช้เครื่องมือประมงบางประเภท ห้ามจับสัตว์ในบางฤดูกาล ห้ามใช้ทรัพยากรในบางพื้นที่ ฯลฯ

นอกจากนี้พบว่ามีกำหนดเขตการใช้ทรัพยากรเป็น 2 ลักษณะคือ การกำหนดเป็นกติกาสุมชน ซึ่งจะสอดคล้องกับกฎหมายในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ และการกำหนดโดยหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ เขตห้ามล่าสัตว์ป่า องค์การบริหารส่วนตำบล และกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง หรือความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐที่กล่าวมา กับชุมชน คือ กติกาสุมชนของบ้านมดตะนอย ข้อบัญญัติ

องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงว่าด้วยการอนุรักษ์พะยูน พ.ศ. 2554 เขตอนุรักษ์พะยูนและหญ้าทะเล เกาะลิบง และการกำหนดเขตการวางทุ่นเพื่อการอนุรักษ์พะยูน การจัดการทรัพยากรร่วมระหว่างรัฐกับชุมชนยังพบความร่วมมืออื่นๆ เช่นกิจกรรมการปล่อยสัตว์น้ำ ธนาคารปู ป่าชายเลน กิจกรรมที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการดูแลปกป้องพะยูน ความร่วมมือในการเฝ้าระวังเรืออวนลาก เรือที่ใช้เครื่องมือทำลายล้างที่ลักลอบเข้ามาในเขตที่อยู่อาศัยของพะยูน ฯลฯ

จะพบว่ากิจกรรมอนุรักษ์ดังกล่าวมานี้มีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์การทำการประมงและการท่องเที่ยว โดยการทำประมงต้องเป็นไปเพื่อเศรษฐกิจการดำรงชีพของชุมชนเป็นสำคัญ ในขณะเดียวกันการอนุรักษ์พะยูนหรือสัตว์ทะเลก็สอดคล้องกับผลประโยชน์กิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งถือเป็นรายได้เสริมที่สำคัญของชุมชน และการมีสัตว์น้ำหมุนเวียนจากการอนุรักษ์ก็ช่วยให้การทำประมงเกิดความยั่งยืน กิจกรรมทางทะเลทั้งสามด้านจึงผลักดันหนุนเสริมกันในเชิงบวกโดยมีรัฐและชุมชนให้ความสำคัญในบางครั้งทำงานร่วมกัน และในบางครั้งต่างฝ่ายต่างทำ แต่มีเป้าประสงค์เดียวกัน

2. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้เสียของกิจกรรมต่างๆ ที่ใช้ประโยชน์พื้นที่ทางทะเลร่วมกัน

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่าพื้นที่กรณีศึกษามีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักสองกลุ่มคือ 1) กลุ่มภาครัฐ ได้แก่เจ้าของกรรมสิทธิ์พื้นที่เป็นผู้มีส่วนได้เสียหลักที่สำคัญ คือหน่วยอุทยานฯ กับเขตห้ามล่าฯ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรองเช่นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐระดับกรมที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ 2) ภาคประชาสังคมและพันธมิตร เช่น เครือข่ายชุมชน ผู้ประกอบอาชีพทำการประมงผู้นำชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้าน ฯลฯ เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก และมีองค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานด้านการศึกษาและวิจัยจากภายนอกพื้นที่เป็นพันธมิตรร่วม

1) กลุ่มภาครัฐ เจ้าของกรรมสิทธิ์พื้นที่คือกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ประกอบไปด้วยอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง ที่มีเครื่องมือคือตัวบทกฎหมายครอบคลุมการใช้เขตพื้นที่ทางบกและทางทะเล การกำหนดเขตนี้ครอบคลุมไปถึงการใช้อุปกรณ์เครื่องมือประมง กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักจากภาครัฐมีบทบาทในการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากร และการอนุรักษ์ทรัพยากร คือการทำประมง การท่องเที่ยว และเกษตรกรรมชายฝั่ง อันเป็นบทบาทในฐานะผู้จัดสรรการใช้ทรัพยากรและกำหนดกติกาการใช้ทรัพยากรที่เป็นทางการตามกฎหมาย ในบางพื้นที่อยู่ในฐานะเจ้าของทรัพยากร อาทิ กรมอุทยานฯ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรอง เช่น ในส่วนการอนุรักษ์ทรัพยากรมีหน่วยงานเข้ามาเกี่ยวข้องตามภารกิจหน้าที่เช่นกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง มักปฏิบัติการโดยใช้ความร่วมมือกับผู้นำชุมชนซึ่งมีทั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำโดยธรรมชาติ ข้อจำกัดของเจ้าของพื้นที่คือข้อจำกัดทั่วไปของหน่วยงานภายใต้ระบบสายการบังคับบัญชา ที่พบปัญหาความล่าช้า ขาดทรัพยากรคนและงบประมาณ นอกจากนี้เมื่อเกิดกรณีเฉพาะ เช่น พะยูนเกยตื้น ฯลฯ ก็พบปัญหาการขาดเอกภาพในการตัดสินใจเมื่อแต่ละภาคส่วนต่างเข้ามารวมในพื้นที่พร้อมๆ กัน

2) *เครือข่ายชุมชน* ประกอบไปด้วย ผู้ประกอบอาชีพทำการประมง เป็นหลัก มีผู้นำชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็งมีประสบการณ์ในการนำกับการขับเคลื่อนประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมและขยายไปสู่ประเด็นเศรษฐกิจอื่นๆ เช่น การท่องเที่ยว ฯลฯ ในบางครั้งเป็นผู้กำหนดกติกาบังคับใช้ในชุมชนเองอีกด้วย เครือข่ายชุมชนในด้านประมงและท่องเที่ยวเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก มีบทบาทในฐานะเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยตรง และมีบทบาทในฐานะผู้ปกป้องทรัพยากรด้วยผ่านกิจกรรมอนุรักษ์ต่างๆ โดยเป้าหมายสำคัญคือการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน และผลักดันให้ชุมชนเป็นตัวแสดงหลักในการกำหนดกติกาการใช้ทรัพยากร ผู้นำชุมชนบางคนมีความสัมพันธ์กับเครือข่ายภาคประชาสังคมภายนอกซึ่งเป็นพันธมิตรของเครือข่ายชุมชน มีบทบาทในการจัดหาทุนในการดำเนินกิจกรรม ถ่ายทอดวิธีการจัดการทรัพยากร อาทิ กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน หรือมีความสัมพันธ์กับเครือข่ายหน่วยงานการศึกษาต่างๆ สนับสนุนทุนและองค์ความรู้ ทำวิจัยชุมชนร่วมกัน ผู้นำชาวบ้านยังมีความสัมพันธ์ที่ดีกับตัวแสดงภาครัฐเนื่องจากทำงานร่วมกัน หรือเจ้าหน้าที่รัฐเป็นคนภายในชุมชนด้วยในเวลาเดียวกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดง มีด้านที่เป็นความขัดแย้งและความร่วมมือ โดยด้านที่เป็นความขัดแย้งมาจากประเด็นข้อจำกัดเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินระหว่างรัฐกับชุมชนชายฝั่ง ความขัดแย้งระหว่างบุคคลภายนอกที่เข้ามาใช้ทรัพยากรในพื้นที่ เช่น คนจากหมู่บ้านอื่นเข้ามาจับสัตว์น้ำจำนวนมากเพื่อนำไปขาย ฯลฯ ความขัดแย้งระหว่างข้อถกเถียงเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์สัตว์น้ำกับวิธีการอนุรักษ์โดยรัฐ เช่น การดูแลพะยูนโดยภูมิปัญญาชาวบ้านกับแนวปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐ ในด้านความร่วมมือ คือ การกำหนดเขตอนุรักษ์ที่มีร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชน ผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และเครือข่ายชาวบ้านที่ทำงานร่วมกัน

ข้อสังเกตที่สำคัญคือ การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ศึกษาซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจและหรืออิทธิพลของกลุ่มผู้นำชุมชนและหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ทั้งสองหน่วย อย่างไรก็ตามยังพบปัญหาเรื่องแนวทางในการจัดการทรัพยากรระหว่างองค์ความรู้ที่แตกต่างกันระหว่างภูมิปัญญาชาวบ้านกับแนวทางของภาครัฐ นอกจากนี้ พื้นที่ศึกษาซึ่งไม่มีตัวแสดงกลุ่มทุนภายนอกที่เข้ามามีบทบาทกำหนดพื้นที่เศรษฐกิจภายใน เพราะกิจการส่วนใหญ่ยังเป็นของคนลิงบงหรือคนในจังหวัดตรัง หากจะเข้ามาก็เป็นเพียงการให้ทุนสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากร ซึ่งเป็นไปในรูปแบบของการประชาสัมพันธ์สื่อสารองค์กร ไม่มีบทบาทในการกำหนดทิศทางการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจในพื้นที่ ส่งผลให้การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ศึกษาซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจและหรืออิทธิพลของกลุ่มผู้นำชุมชนและหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ทั้งสองหน่วย โดยเน้นปัจจัยลักษณะอาชีพที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรซึ่งเป็นจุดเด่นของชุมชน

มีบางกรณีที่เป็นประเด็นถกเถียงระหว่างชุมชนกับรัฐ เช่น การกำหนดพื้นที่เพื่อวางทุนเขตอนุรักษ์บางส่วนมีข้อถกเถียงระหว่างชาวบ้านกับรัฐในประเด็นการกำหนดเขตที่ทับซ้อนกับพื้นที่ทำการประมง ส่วนที่สามารถกำหนดร่วมกันได้มักเป็นเขตที่ชาวบ้านยอมรับโดยเฉพาะเป็นเขตหญ้าทะเลซึ่งชาวบ้านจะมัดระวังในการใช้เครื่องมือประมงอยู่แล้วก่อนที่รัฐจะเข้ามากำหนดเขตอย่างเป็นทางการ

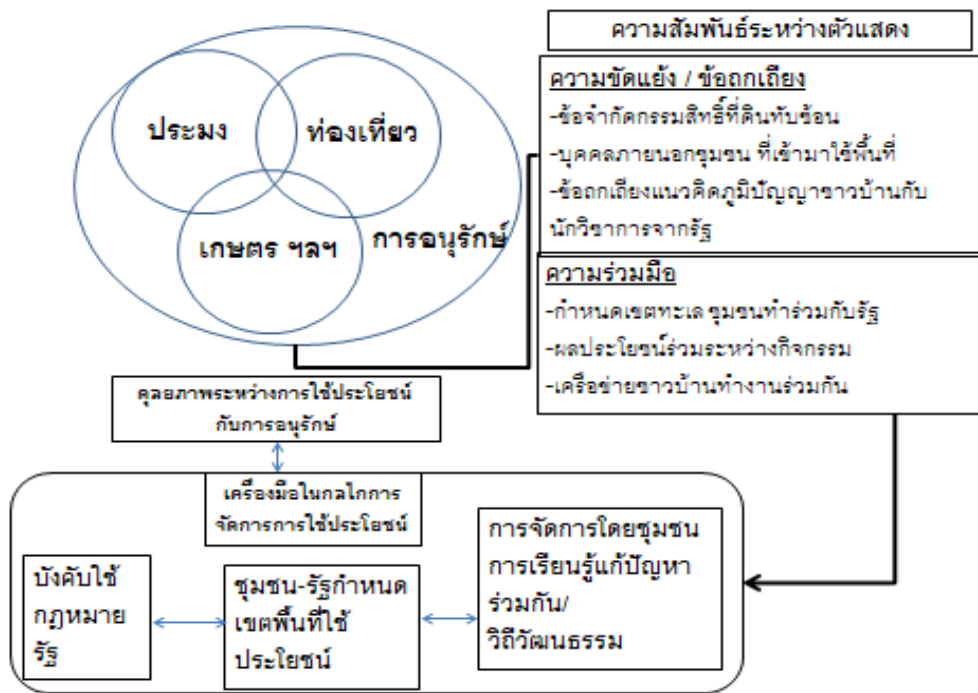
3. กลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่ทางทะเลร่วมกันของชุมชน

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การสังเคราะห์กลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่ทางทะเลร่วมกันของชุมชนพบว่า การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งร่วมกันระหว่างกลุ่มต่างๆ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

3.1) การใช้พื้นที่ร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชน จำแนกออกเป็น การใช้พื้นที่ร่วมกันในเขตที่ดินชายฝั่ง กับ การใช้พื้นที่ร่วมกันในเขตทะเล การใช้ประโยชน์ทั้งสองพื้นที่ในภาพรวมทุกกิจกรรมมีการซ้อนทับระหว่างรัฐกับชุมชน กล่าวคือการใช้ประโยชน์ในเขตชายฝั่งซึ่งเป็นพื้นที่ป่ากับพื้นที่ที่อยู่อาศัยมักประสบปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยรวมไปถึงกิจกรรมต่างๆ บนพื้นที่ และการอนุรักษ์ ปัจจุบันเป็นไปในลักษณะการผ่อนผัน ซึ่งต้องได้รับความยินยอมจากภาครัฐ แตกต่างจากการใช้ผลประโยชน์ทางทะเลที่มีลักษณะยืดหยุ่น กติกาต่างๆ สามารถรวมตกลงระหว่างรัฐกับชุมชนได้มากกว่า

การใช้เขตพื้นที่ทะเลกำหนดโดยวิธีการวางทุ่นและการกำหนดเขตในทะเล หลักการสำคัญร่วมกันในการใช้พื้นที่คือต้องไม่กระทบต่อทรัพยากรสัตว์น้ำโดยเฉพาะพะยูนและแหล่งหญ้าทะเลและวิถีการทำการประมงของชาวบ้าน ดังนั้นการใช้เขตพื้นที่ทะเลจึงมีลักษณะของการประนีประนอมความร่วมมือระหว่างตัวแสดงต่างๆ มากกว่ากรณีที่ดินชายฝั่ง เนื่องจากต่างฝ่ายต่างก็เห็นว่าการทำการประมงต้องคำนึงถึงการดำรงอยู่ของพะยูนเพราะเป็นสัญลักษณ์สำคัญของลอบเป็นแหล่งรายได้การท่องเที่ยวซึ่งเป็นผลประโยชน์อีกด้านของชาวประมง และจุดเริ่มต้นการอนุรักษ์พะยูนก็มาจากชาวบ้านก่อนที่รัฐจะเข้ามาจัดการ

3.2) การใช้พื้นที่ร่วมกันระหว่างกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ในชุมชน ประกอบไปด้วย การใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจร่วมกันระหว่างหมู่บ้าน กับ การใช้ผลประโยชน์เศรษฐกิจร่วมกันระหว่างกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยลักษณะนี้เป็นการใช้ประโยชน์ภายในกลุ่มของชุมชนชาวบ้านเอง ซึ่งอาจซ้อนทับระหว่างหมู่บ้าน และการซ้อนทับระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจคือการทำการประมง การท่องเที่ยว และกิจกรรมการอนุรักษ์ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สอดแทรกอยู่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งสองชนิดลักษณะทั้งสองประการนี้มีกลไกการจัดการผลประโยชน์เพื่อลดความขัดแย้งและสร้างความร่วมมือ ทั้งนี้ จากผลการวิเคราะห์สามารถสรุปเป็นกลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งร่วมกันของชุมชนจากแผนภาพ ดังนี้

แผนภาพที่ 2 กลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งร่วมกันของชุมชน

กิจกรรมการใช้ประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่ง คือ กิจกรรมการทำการประมง การท่องเที่ยวและ กิจกรรมสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว กิจกรรมอื่นๆ บนชายฝั่ง เช่น การเกษตร ฯลฯ กิจกรรมทั้งหมดนี้ เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันไปมาโดยผลประโยชน์ตกอยู่กับคนภายในชุมชนเป็นหลัก โดยกิจกรรมดังกล่าว ครอบคลุมได้ด้วยกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง ซึ่งหนุนเสริมให้ทรัพยากรคงอยู่เพียงพอใน การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ จากกิจกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นคุณภาพของการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรที่คำนึงถึงหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา หรือสมดุล ระหว่างนิเวศวิทยาและเศรษฐกิจสังคมอันเป็นหลักการจัดการชายฝั่งอย่างบูรณาการ กล่าวคือเน้นการ จัดการสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมของประชาชนไปพร้อมกัน

กิจกรรมดังกล่าวแม้จะสัมพันธ์กันในกรอบผลประโยชน์ร่วมกัน แต่ก็ยังคงมีข้อขัดแย้งในการใช้ ทรัพยากรคือ เรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน ข้อถกเถียงการกำหนดเขตอนุรักษ์ในทะเลที่มาจากฐานคิดแตกต่างกัน ปัญหาจากคนภายนอกชุมชนที่เข้ามาใช้พื้นที่แต่ไม่ปฏิบัติตามกติกา ในด้านความร่วมมือ เริ่มจากกิจกรรม อนุรักษ์ร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชน เช่น กำหนดเขตในทะเล การวางทุ่น ฯลฯ เครือข่ายชุมชนที่ปฏิบัติงาน อย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ทศวรรษ 2530 จนทำให้แต่ละหมู่บ้านมีนักกิจกรรม คนทำงานเพื่อส่วนรวมสามารถ ทำงานเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้านได้ นอกจากนี้ความร่วมมือยังเกิดขึ้นโดยธรรมชาติเมื่อคนที่ ทำกิจกรรมประมงกับท่องเที่ยวเป็นคนกลุ่มเดียวกันทำให้กิจกรรมทั้งสองเอื้อประโยชน์ต่อกัน

ความขัดแย้งและความร่วมมือจะเกิดขึ้นหรือไม่ต้องคำนึงถึงเครื่องมือในกลไกการจัดการผลประโยชน์ คือการจัดการโดยชุมชน การจัดการร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน และการจัดการโดยรัฐ การจัดการโดยชุมชนมาจากแนวคิดชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากรกำหนดกติการะดับหมู่บ้านเพื่อการใช้ทะเลร่วมกัน คำนึงถึงประโยชน์ระยะยาวของหมู่บ้าน และป้องกันการทำการประมงที่ทำลายทรัพยากร กระนั้นก็พบความคิดที่สอดคล้องกับ “หลักการว่าด้วยคุณลักษณะพิเศษของมหาสมุทรและชายฝั่ง” คือหลักที่ว่ามหาสมุทรเป็นสมบัติสาธารณะด้วย ซึ่งหมายถึง มิได้หวงห้ามมิให้ใช้ทะเลหน้าบ้าน ในส่วนที่ใช้พื้นที่ทับกันจึงสามารถกระทำได้ เนื่องจากการทำการประมงมิได้ขึ้นอยู่กับพื้นที่แต่เป็นการไล่ล่าสัตว์น้ำ ที่ปรากฏตามฤดูกาล ธรรมชาติของน้ำในแต่ละช่วง อีกทั้งการทำประมงแต่ละหมู่บ้านยังขึ้นต่อความถนัดในการใช้เครื่องมือ ภูมิประเทศได้นำของแต่ละหมู่บ้านที่มีความต่างกัน จึงมักไม่เกิดการแย่งชิงพื้นที่วางเครื่องมือจับสัตว์น้ำระหว่างหมู่บ้าน

การจัดการพื้นที่ที่มีโซ่หน้าที่ของรัฐเพียงลำพัง แต่บทบาทชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่ง การจัดการชายฝั่งต้องมีการจัดการให้สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิต สังคมและวัฒนธรรม และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนดั้งเดิม ดังนั้นกรณีศึกษาจึงพบบทบาทชุมชนในการจัดการการใช้ประโยชน์และหากเกิดความขัดแย้งชาวประมงจะมีวิถีวัฒนธรรมกำกับ เช่น ศาสนาอิสลาม ฯลฯ ที่จะต้องไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับคนอื่น ห้ามเอาประโยชน์ในสิ่งที่ห้าม หากมีคนกระทำผิดจะให้การกดดันทางสังคม การตักเตือน อับดุลรอหิม ขุนรักษา (2563, สัมภาษณ์)

ในพื้นที่ทางทะเลยังมีการกำหนดเขตการใช้พื้นที่เพื่อป้องกันผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่มีต่อสัตว์น้ำ โดยเฉพาะพะยูน และหญ้าทะเล การแบ่งเขตการใช้ประโยชน์เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ใช้ในการจัดการชายฝั่งและทะเล โดยทั่วไปเป็นการกำหนดเขตอนุรักษ์ (Conservation Zone) คือเป็นพื้นที่ที่ยอมให้ใช้ประโยชน์ได้บ้าง แต่ไม่อยู่ในลักษณะที่เป็นการถาวร ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวนี้จะต้องมีการป้องกันมิให้เกิดผลเสียหายต่อสภาวะแวดล้อม ต่อมามีความพยายามกำหนดเขตสงวน (Preservation Zone) เป็นพื้นที่ที่ไม่ให้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงใดๆ นอกจากปล่อยให้ไปไปตามกระบวนการตามธรรมชาติ (สนิทอักษรแก้ว, 2542 อ้างถึงใน สุวลักษณ์ สาธุมนัสพันธุ์, 2561, หน้า 304-305) คือในเขตที่พบพะยูนมาก

กลไกการจัดการร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน และการจัดการโดยรัฐสามารถพบได้จากการกำหนดเขตทางทะเลที่มีรัฐเข้ามามีบทบาทร่วมกับชุมชน ลงทุนงบประมาณในการทำเขตและวางหุ่น ในด้านหนึ่งวิธีนี้ช่วยลดปัญหาการใช้ประโยชน์ร่วมกัน แต่อีกด้านหนึ่งยังมีข้อถกเถียงว่าจะแก้ปัญหาได้จริงหรือไม่ เนื่องจากชาวบ้านบางส่วนได้รับผลกระทบในการเดินเรือผ่านหุ่น และบางส่วนเห็นว่าภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลพะยูนนั้นได้ผลมากกว่าแนวทางของรัฐ

ส่วนพื้นที่ทางบกมีทั้งเขตสงวน (Preservation Zone) เขตอนุรักษ์ (Conservation Zone) และเขตพัฒนา (Development Zone) หรือพื้นที่ชายฝั่งที่จัดให้มีการพัฒนาได้ เช่น พัฒนาเป็นแหล่งชุมชน ฯลฯ โดยปัจจุบันมีความขยายเขตชุมชนให้กว้างขึ้นสอดคล้องกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นตาม

ในกรณีที่ชุมชนกับรัฐไม่สามารถจัดการปัญหาได้ กลไกการจัดการโดยรัฐหรือการบังคับใช้กฎหมายของรัฐ เช่น พระราชกำหนดการประมง ฯลฯ จะถูกใช้ โดยเฉพาะปัญหาจากเรืออวนลากอวนรุนเข้ามาทำการประมงในเขตชายฝั่ง กระนั้นการใช้ประโยชน์พื้นที่ชายฝั่งบนบกการบังคับใช้กฎหมายที่มาบังคับภายหลังจากการมีชุมชนแล้วก็ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนในประเด็นกรรมสิทธิ์การใช้ที่ดิน การกำหนดเขตป่าชุมชน ซึ่งยังอยู่ในระหว่างการแก้ปัญหา

จากกรณีศึกษาอาจสรุปได้ว่ากลไกขับเคลื่อนสำคัญในการจัดการใช้ประโยชน์จากการทรัพยากรคือ ความร่วมมือของชาวบ้านที่มีพัฒนาการมาตามลำดับ ไม่ใช่กลไกรัฐสร้างขึ้นมา แต่มาจากการบวนการสร้างประสานงาน สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน ลดการปะทะระหว่างกัน คนที่เข้ามาในกลไกจะรู้ขั้นตอน วิธีทำ ผลลัพธ์ มีกลไกด้านวัฒนธรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างหมู่บ้านต่างๆ แต่ละหมู่บ้านมีผู้นำชาวบ้านที่เป็นแกนนำที่ไม่ใช่รัฐ มีผู้นำศาสนาบ้างที่มีบทบาทสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้น

พัฒนาการความเข้มแข็งในการปกป้องทรัพยากรของชุมชนเกิดจากประวัติศาสตร์ในอดีต กล่าวคือ ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน โดยมีตัวแสดงภายนอกคือหน่วยงานรัฐ อาทิ กรมประมง หรือเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่ดูแลเรื่องป่าชายเลน มีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนในเชิงลบ ความร่วมมือต่ำ มีการปะทะขัดแย้งอยู่ตลอดเวลา พื้นที่ขัดแย้งอยู่ที่ในทะเลกับชายฝั่งที่มีป่าชายเลน อย่างในกรณีบ้านมดตะนอย ที่ชาวบ้านปลูกป่าชายเลนชุมชน แต่เจ้าของเตาถ่านในบ้านมดตะนอยแจ้งทางฝ่ายปกครองอำเภอและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ให้มาจับกุมชาวบ้าน และในกรณีบ้านเจ้าไหม ที่มีความขัดแย้งกับเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมายเรืออวนรุนที่มาจากหมู่บ้านอื่น ที่เข้ามารุนอวนในเขตหญ้าทะเลตรงหน้าหมู่บ้าน รวมทั้งการต่อสู้กับกรมอุทยานฯ ในเรื่องที่ดินที่ตั้งหมู่บ้านจนเกิดการเรียกร้องจนประสบความสำเร็จ ส่วนบนเกาะลิบงก็มีความขัดแย้งกับเขตห้ามล่าฯ กรณีที่ดินทำกิน ฯลฯ

กลไกของชาวบ้านได้เรียนรู้การทำงานเป็นเครือข่ายเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง เช่น หญ้าทะเล พะยูน ฯลฯ ทำให้ผลลัพธ์เป็นที่ยอมรับ โดยเฉพาะกรณี “เจ้าโตน” พะยูนที่เข้ามากินหญ้าทะเลใกล้ที่ตั้งชุมชนชาวประมง การอนุรักษ์ระยะแรกมาจากภูมิปัญญาชาวบ้าน จากนั้นจึงร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชนช่วยขยายให้เกิดความร่วมมือเป็นเครือข่าย มีการปรับกระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อลดแรงปะทะโดยการประสานงานกับสำนักงานจังหวัด ทำให้เกิดการผลักดันระดับนโยบายของจังหวัด โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดในขณะนั้น เป็นตัวเชื่อมให้คู่ขัดแย้งคือเจ้าหน้าที่ป่าไม้ กรมประมง อุทยานฯ เข้ามาอยู่ในวงตัดสินใจร่วมกัน โดยฟังเสียงและบทบาทชาวบ้านมากขึ้น เกิดเป็นผลลัพธ์ที่ทางภาครัฐยอมรับบทบาทของเครือข่ายชาวบ้านต่างๆ ของตำบลเกาะลิบงในด้านการอนุรักษ์ พะยูนกลายเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญในเวลาต่อมา ความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชนยังสัมพันธ์กับปัจจัยปรับเปลี่ยนบทบาทและอำนาจรัฐในการทำการ

ประมงทะเล และการจัดการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่า จากเดิมที่รัฐใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าและทะเลเพื่อการพาณิชย์ เช่น การเร่งเพิ่มปริมาณการจับสัตว์ทะเล การให้สัมปทานป่าชายเลนตัดไม้เพื่อเผาถ่าน การนำทรัพยากรมาใช้เพื่อสร้างการเติบโตขยายตัวทางเศรษฐกิจในช่วงเริ่มต้นแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฯลฯ มาสู่การอนุรักษ์และฟื้นฟู รวมถึงการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนที่ต่อมากลายเป็นกระแสหลักในช่วงทศวรรษ 2530 ปัจจัยปรับเปลี่ยนบทบาทและอำนาจรัฐในการทำการประมงทะเล และการจัดการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่านี้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในเชิงบวกเพิ่มขึ้น ทั้งนี้การมีส่วนร่วมของชุมชนก็มีพลวัต เมื่อรัฐเข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้น และผู้นำชุมชนเปลี่ยนคนเปลี่ยนรุ่น ทำให้บทบาทนำของชุมชนมิได้เข้มข้นเหมือนในช่วงทศวรรษ 2530 แต่กลายเป็นการประสานงานร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชนเพื่อทำโครงการต่างๆ แทน

ในส่วนของเครือข่ายชุมชนปัจจุบันมีความร่วมมือกับรัฐ มีการประสานทำงานร่วมกัน มีผู้นำนักอนุรักษ์เข้าไปมีอำนาจในระดับท้องถิ่นและท้องที่ เช่น กำนัน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ ทำให้กติกาชุมชนที่แต่เดิมเป็นเพียงการปักป้ายกำหนดเขตและห้ามใช้เครื่องมือทำลายล้างรับรู้กันภายในได้รับการยอมรับในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีกฎหมายในระดับชาติ คือ พระราชกำหนดการประมงมารองรับ องค์การพัฒนาเอกชนทั้งภายในและภายนอกประเทศเข้ามามีบทบาทในการให้ทุนด้านการอนุรักษ์ มีเครือข่ายวิชาการจากภายนอกเข้ามาศึกษาวิจัยร่วมกับชุมชน อีกทั้งยังมีกลไกสร้างคนรุ่นใหม่สืบเนื่องก็มีปรากฏอยู่ในปัจจุบัน อาทิ กลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ดุหยงเกาะลิบง ที่มีทั้งเจ้าหน้าที่รัฐผู้นำชุมชนและเยาวชนมาเข้าร่วมทำกิจกรรมอนุรักษ์ร่วมกัน

โดยสรุปพลวัตการจัดการผลประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่งจากกรณีศึกษาพบว่า การจัดการผลประโยชน์การใช้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งมีพลวัตทั้งเรื่องกติกาของภาครัฐกับชุมชนและบทบาทผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กลไกขับเคลื่อนสำคัญคือ ความร่วมมือของชุมชนที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มาจากกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลเป็นกลไกที่รัฐมิได้สร้างขึ้นมา แต่มาจากร่วมกันสร้างกระบวนการระหว่างชุมชนกับองค์กรพัฒนาเอกชน มีการประสานงาน และการทำงานเป็นเครือข่าย มีการเรียนรู้ร่วมกันลดข้อขัดแย้งระหว่างกันของคนในชุมชนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่ง ต่อมาได้เปิดให้รัฐเข้ามาร่วม เกิดการประสานงานร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆ

บทสรุป: ข้อค้นพบจากการวิจัย

กรณีศึกษาเกาะลิบงสะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่ที่มีฐานทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ มีกิจกรรมการใช้ประโยชน์หลากหลายจำเป็นต้องประสานประโยชน์ของแต่ละกิจกรรมเข้าไว้ด้วยกัน โดยเฉพาะผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรในทางเศรษฐกิจกับผลประโยชน์ในด้านการสงวนอนุรักษ์ทรัพยากรให้อยู่ภายใต้หลักการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน มุ่งเน้นความสำคัญของชุมชน สิ่งแวดล้อม ซึ่งกลไกการจัดการ

ผลประโยชน์ลดความขัดแย้งที่ประสบความสำเร็จมักเน้นที่บทบาทของชุมชนในฐานะเป็นเจ้าของกิจกรรมการใช้ประโยชน์ เป็นผู้ใกล้ชิดกับทรัพยากรโดยตรง และเป็นผู้พัฒนาความหมายของการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในบริบทพื้นที่ของตนเองมาก่อนที่รัฐจะเข้ามามีบทบาท การพัฒนากลไกการใช้ประโยชน์โดยรัฐร่วมกับชุมชนนั้นมักจะประสบผลในกรณีที่เจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาปฏิบัติการในฐานะผู้ประสานงานร่วมกันกับชุมชนมากกว่าที่จะใช้เครื่องมือบังคับทางกฎหมายเป็นตัวตั้งเพียงลำพัง ทั้งนี้กลไกการจัดการผลประโยชน์จะประสบผลอย่างไรอาจต้องพิจารณาปัจจัยดังนี้

1. ปัจจัยทางกายภาพของพื้นที่ ชนิดของทรัพยากรในน้ำ ภูมิศาสตร์ของพื้นที่ทะเลชายฝั่ง สภาพความสมบูรณ์ของทรัพยากรและการหมุนเวียนของทรัพยากรสัตว์ทะเล เป็นตัวกำหนดแหล่งพื้นที่จับสัตว์น้ำ การเลือกใช้อุปกรณ์ประมง ความถนัดความชำนาญของชาวประมง ช่วงเวลาในการจับสัตว์น้ำในแต่ละหมู่บ้านที่ต่างกันออกไป ปัจจัยเหล่านี้เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมชุมชน โดยเฉพาะการกำหนดพลวัตการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในการใช้ทรัพยากรของชุมชน

2. ปัจจัยเรื่องวิถีวัฒนธรรมเชิงนิเวศ ของชุมชน อาทิ ข้อห้ามทางศาสนาเช่นการห้ามจับสัตว์บางชนิด และประเพณีในใช้ชีวิตภายใต้ความสัมพันธ์แบบชุมชนศาสนาส่งผลต่อแนวทางกติกาชุมชนในการใช้ทรัพยากรและจัดการกับความขัดแย้งภายในชุมชน รวมไปถึงการนิยามความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทะเลที่พึ่งพาอาศัยกันมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจสอดคล้องกับผลประโยชน์ของสิ่งแวดล้อม ดังที่ มิยะหะหะวา อดีตผู้นำนักรักษาหญิงที่มีบทบาทสำคัญของบ้านเจ้าไหม เชื่อว่า “ถ้ารักษาหญ้าทะเล รักษาพะยูนไว้ พวกนี้ก็จะรักษาเรา” มูฮัมหมัด ฟารูก (2563, สัมภาษณ์) และส่งผลต่อความคิดเรื่องการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนที่ต้องมีชุมชนอยู่ในหลักการด้วย

3. ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชน มีต้นทุนที่แตกต่างกันไปในแต่ละชุมชนขึ้นต่อบุคคลผู้นำชุมชน ประวัติศาสตร์การรวมกลุ่ม ภูมิปัญญาท้องถิ่น จิตสำนึกร่วมกัน โดยกรณีศึกษาชี้ให้เห็นจุดเด่นในการรวมกลุ่มต่อสู้กับปัญหาการทำประมง ต่อสู้กับปัญหาที่ดินทำกินทับซ้อนกับเขตอุทยาน แล้วเคลื่อนมาสู่ประเด็นการอนุรักษ์พะยูนจนรัฐเข้ามาสนับสนุนและนำไปเป็นนโยบายระดับจังหวัด โดยในระยะแรกเริ่มนั้นพบว่าองค์กรพัฒนาเอกชนมีบทบาทหนุนเสริมชุมชน เมื่อชุมชนเข้มแข็งจึงได้ส่งคนเข้าไปอยู่ในตำแหน่งผู้นำฝ่ายปกครองอย่างเป็นทางการ

4. ปัจจัยเรื่องนโยบายและกฎหมายของรัฐ เป็นกติกาในการใช้ทรัพยากรร่วมกันซึ่งดำรงอยู่ในกลไกการจัดการทรัพยากรชุมชน มีผลต่อความขัดแย้งในกรณีที่นโยบายหรือกติกาที่ขัดต่อบุคคลในพื้นที่ หรือขัดต่อวิถีวัฒนธรรมของชุมชน หรือหากเป็นนโยบายหรือกติกาที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่หรือ ปัจจัยทางกายภาพของพื้นที่ ปัจจัยเรื่องวิถีวัฒนธรรมเชิงนิเวศ ก็อาจช่วยลดความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรทะเลร่วมกันได้

อภิปรายผลการวิจัย

จากกรณีศึกษาพบว่ากลไกและกระบวนการจัดการผลประโยชน์ของชุมชนสอดคล้องกับแนวคิดและหลักการสำคัญ 3 ประการคือ ความพยายามเชื่อมร้อยผลประโยชน์ของตัวแสดงที่เป็นรัฐและไม่ใช่อำนาจภายใต้หลักการจัดการชายฝั่งอย่างบูรณาการ มีระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการชายฝั่งในทุกขั้นตอนแม้ว่าจะมีลักษณะเป็นพลวัตอยู่บ้าง และกรณีศึกษาสามารถทำความเข้าใจผ่านมุมมองนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในประเด็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสอดคล้องกับฐานทรัพยากรและธรรมชาติของพื้นที่ทะเลดังอภิปรายผลการวิจัยดังนี้

กรณีศึกษาแสดงให้เห็นการเชื่อมร้อยผลประโยชน์ระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้การอนุรักษ์เป็นจุดเด่นที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยว และเป็นการฟื้นฟูทรัพยากรเพื่อให้เกิดการทำประมงที่ยั่งยืน ซึ่งแสดงให้เห็นดุลยภาพระหว่างการใช้อยู่ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การให้ความสำคัญกับชุมชนในพื้นที่ และการดำรงอยู่ของระบบนิเวศไปพร้อมกันสอดคล้องกับ หลักการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ที่คำนึงถึงปัจจัยสำคัญสามส่วนคือ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม (บัณฑิต เศรษฐศาสตร์, 2558, หน้า 71) กล่าวคือ กรณีศึกษามีการใช้ทรัพยากรโดยคำนึงถึงมิติสิ่งแวดล้อม เช่นกติกากในการใช้ประโยชน์สอดคล้องกับธรรมชาติของน้ำทะเลและสัตว์น้ำ มีการคำนึงถึงมิติสังคม คือสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน ชาวประมง ผู้ใช้ทรัพยากรกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ และ มิติทางเศรษฐกิจ คือเข้าใจความจำเป็นทางเศรษฐกิจของชุมชนที่มีการช้อนทับกันระหว่างกิจกรรมการทำประมงกับการท่องเที่ยว แม้ชุมชนจะดำรงอยู่ในพื้นที่เขตอนุรักษ์เป็นต้น ในกรณีศึกษานี้การจัดการดังกล่าวอาจสอดคล้องกับ หลักการจัดการชายฝั่งอย่างบูรณาการ คือเน้นกระบวนการจัดการที่มีการผสมผสานกันระหว่างหน่วยงานและแผนงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย องค์ความรู้ต่างๆ ทั้งทางวิทยาศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ เพื่อนำมาวางแผนการพัฒนา และการนำไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนควบคู่ไปกับการอนุรักษ์พื้นที่และทรัพยากรชายฝั่ง (สุลักษณ์ สาธุมนัสพันธุ์, 2561, หน้า 173) โดยกรณีศึกษามีการจัดการชายฝั่งจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งภาครัฐและชุมชนสอดคล้องกับหลักการจัดการชายฝั่งอย่างบูรณาการ มีการนำองค์ความรู้ในการกำหนดเขตทางทะเลซึ่งอยู่บนฐานของวิทยาศาสตร์ทางทะเลมาใช้คือคำนึงถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในแต่ละเขตมีการนำปัจจัยด้านวิถีวัฒนธรรมชุมชนชาวประมงมาพิจารณา แม้จะมีความไม่ลงรอยทางความคิดในบางประเด็น แต่ก็เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามาเสนอความคิดเห็นในการกำหนดเขตทะเลอยู่บ้าง มีกลุ่มที่เห็นด้วยและกลุ่มที่เห็นแย้ง อยู่ในช่วงการลองผิดลองถูกซึ่งต้องติดตามต่อไปในอนาคต

หากกล่าวถึงประเด็น ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการชายฝั่ง 5 ระดับ (สุลักษณ์ สาธุมนัสพันธุ์, 2561, หน้า 265-266) คือ 1) การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่ม 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน 3) การยอมรับแผนอย่างเป็นทางการ 4) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม และ 5) การมีส่วนร่วมในการ

ประเมินผล พบว่ากรณีศึกษามีส่วนร่วมในการจัดการทะเลและชายฝั่งมีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน กล่าวคือการจัดการจุดเริ่มต้นเกิดจากชุมชนหาทางแก้ไขปัญหาของตนเอง แล้วจึงขยายให้รัฐเข้ามาร่วมในกระบวนการ ดังนั้นชุมชนจึงมีส่วนร่วมตั้งแต่การริเริ่ม วางแผน ยอมรับแผน ดำเนินกิจกรรม ประเมินผล จนเกิดการยอมรับจากภาครัฐ มิใช่รัฐเปิดให้ชุมชนมีส่วนร่วม แต่เป็นชุมชนที่ริเริ่มการจัดการแก้ปัญหาแล้วเปิดให้รัฐเข้ามาร่วม ทั้งนี้การมีส่วนร่วมของชุมชนก็มีพลวัต เมื่อรัฐเข้ามาบีบคั้นเพิ่มขึ้น และผู้นำชุมชนเปลี่ยนคนเปลี่ยนรุ่น ทำให้บทบาทนำของชุมชนมิได้เข้มข้นเหมือนในช่วงทศวรรษ 2530 แต่กลายเป็นการประสานงานร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชนเพื่อทำโครงการต่างๆ แทน

เมื่อพิจารณาพื้นที่ศึกษาผ่านมุมมอง นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) ที่เชื่อว่าสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลหรือเป็นตัวกำหนดทางวัฒนธรรม มองการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมว่าเป็นการปรับตัวของสังคมให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป John W. Bennett (1969) (อ้างถึงใน มานะ ช้วยชู และคณะ, 2538, หน้า 8) ได้ช่วยอธิบายวิถีวัฒนธรรมชุมชนผู้ใช้ทรัพยากรทะเลและชายฝั่งที่สัมพันธ์กับฐานทรัพยากรและธรรมชาติของพื้นที่ทะเล เช่น พฤติกรรมการจับสัตว์น้ำเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างชนิดของสัตว์น้ำตามสภาพภูมิประเทศของหมู่บ้าน ฤดูกาล ลมมรสุมประจำปี ส่งผลต่อความถนัดชัดเจนในการใช้เครื่องมือแต่ละอย่างที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละหมู่บ้าน ในขณะที่คติความเชื่อวัฒนธรรมทางศาสนาก็เป็นตัวกำหนดข้อห้ามในการจับสัตว์น้ำบางชนิดอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการพิจารณากลไกและกระบวนการจัดการผลประโยชน์ของชุมชนพบว่าข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่จำเป็นเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ได้แก่ การกำหนดนโยบายในระดับชาติ หรือการออกข้อกำหนดอื่นๆ ในการใช้ทรัพยากรควรมาจากฐานข้อมูลที่มาจากการสำรวจฐานทรัพยากรชายฝั่งในพื้นที่โดยมีชุมชนเข้ามามีบทบาทร่วมกับภาครัฐมากขึ้น ตลอดจนการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่คำนึงถึงสิทธิของชุมชนอย่างทั่วถึงโดยการกระจายอำนาจให้ชุมชนและท้องถิ่นมีบทบาทในการนิยาม การตัดสินใจวางแผนการใช้ทรัพยากรมากขึ้น นโยบายในระดับท้องถิ่นควรมีการเตรียมการรองรับการขยายตัวของกิจกรรมต่างๆ ที่มีแนวโน้มใช้ทรัพยากรเพิ่มขึ้น เช่น การท่องเที่ยว การใช้พื้นที่อยู่อาศัย การจัดการขยะ การใช้น้ำจืด ฯลฯ รวมถึงการหาอาหารวัตถุดิบมาป้อนกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน ที่สอดคล้องกับผู้ใช้ทรัพยากรที่อาจเพิ่มขึ้น ประเด็นการจัดการพื้นที่วางอวนหรือเครื่องมือประมงอื่นๆ ร่วมกันอาจเกิดการแย่งชิงการใช้พื้นที่มากขึ้น จึงควรมีนโยบายที่คำนึงถึงขีดจำกัดของการใช้พื้นที่ของกิจกรรมต่างๆ อีกด้วย ประเด็นการอนุรักษ์พะยูนโดยประสานภูมิปัญญาชาวบ้านกับแนวทางของภาครัฐ และแผนการอนุรักษ์พะยูนแบบองค์รวมโดยให้ความสำคัญกับแหล่งหญ้าทะเลทุกแห่งเท่าเทียมกัน โดยอาจใช้พื้นที่จังหวัดตรังเป็นต้นแบบ สร้างแผนการอนุรักษ์พะยูนระดับชาติที่เน้นเพิ่มบทบาทนำแก่ชุมชนผู้ใช้ทรัพยากรหลัก

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยในประเด็นความร่วมมือความทับซ้อนและหรือความขัดกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐระดับต่างๆ ในพื้นที่เช่น ระหว่างกรมเจ้าท่ากับกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นต้น ประเด็นวิจัยเรื่องการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินที่ได้รับผลกระทบจากการประกาศพื้นที่อนุรักษ์โดยรัฐ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- เก็ดตวา บุญปรากฏ. (2541). *การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขององค์การพัฒนาเอกชน กรณีศึกษาสมาคมหยาดฝน จังหวัดตรัง. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.*
- ทิพย์อุสา จันทกุน และคณะ. (2548). *การจัดการท่องเที่ยวชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง. รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.*
- บัณฑิต เศรษฐศิริโรตม์. (2558). *ข้อเสนอต่อการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.*
- เผด็จศักดิ์ จารยะพันธุ์. (2553). *โครงการจัดการความรู้เพื่อประโยชน์แห่งชาติทางทะเล. รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.*
- มนัสศิริ ลูกรักษ์. (2543). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง กรณีศึกษาชุมชนประมงพื้นบ้าน บ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.*
- มานะ ช้วยชู และคณะ. (2538). *วัฒนธรรมของชุมชนภาคใต้ในการใช้ทรัพยากรชายฝั่ง. รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.*
- เรืองโร ไตฤชณะ, กุลภา กุลดิลก และกุลภา บุญชูวงศ์. (2558). *การสร้างเสริมความสามารถของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำไทยเพื่อก้าวเข้าสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน: สถานภาพและการมองไปข้างหน้า. วารสารการประมง, 68(6), 502-519.*
- สนิท อักษรแก้ว. (2542). *ป้าชายเลน นิเวศวิทยาและการจัดการ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.*
- สร้อยสน รัฐสมบุญ. (2550). *แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในพื้นที่ชุมชนเกาะลิบง จังหวัดตรัง. วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการวางแผนชุมชน, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*
- สุวลักษณ์ สาธุมนัสพันธุ์. (2561). *การจัดการชายฝั่ง: การบูรณาการสู่ความยั่งยืน. นครปฐม: สำนักพิมพ์*

มหาวิทยาลัยมหิดล.

ภาษาอังกฤษ

Satumanatpan, S, Senawongse, P., Thansuporn. W., & Kirkman, H. (2014). Enhancing Management Effectiveness of Environmental Protected Areas, Thailand. *Ocean & Coastal Management*, 89, 1-10.

Websites

กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2556). *พื้นที่ชุ่มน้ำ (Wetlands For Thai) กรมทรัพยากรน้ำ*. วันที่ค้นข้อมูล 10 ธันวาคม 2566. เข้าถึงได้จาก <https://wetland.dwr.go.th/wetlands/index.php/elementor-501/?fbclid=IwAR16kLyY4Dflmnuj3iBPNkFxzq7oeEocv-hzrblQsMXhI9OAKQgimQtpx0M>.

ผู้จัดการออนไลน์. (2562). “เกาะลิบง” แหล่งหญ้าทะเลใหญ่ที่สุดในไทยมีมากถึง 11 ชนิด. วันที่ค้นข้อมูล 10 ธันวาคม 2566. เข้าถึงได้จาก <https://mgronline.com/science/detail/9620000095005>.

สัมภาษณ์

ชัยพฤกษ์ วีระวงศ์. (2563, 18 มิ.ย.). หัวหน้าเขตห้ามล่าสัตว์ป่า หมู่เกาะลิบง. สัมภาษณ์.

ณรงค์ คงเอียด. (2563, 19 มิ.ย.). หัวหน้าอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม. สัมภาษณ์.

ณัฐวัฒน์ ทะเลเล็ก. (2563, 5 ก.ค.). สัมภาษณ์.

เด่น ทะเลเล็ก. (2563, 5 ก.ค.). สัมภาษณ์.

มูฮัมหมัด ฟารุก. (2563, 30 ส.ค.). อดีตเจ้าหน้าที่มูลนิธิหยาดฝน. สัมภาษณ์.

หย่าเหตุ หะหวา. (2563, 5 ก.ค., 16 มิ.ย., 6 ธ.ค.). สัมภาษณ์.

อัปดุลรอหิม ขุนรักษา. (2563, 17 มิ.ย.). กำนันตำบลเกาะลิบง. สัมภาษณ์.

อาทร เหล็กเกิดผล. (2563, 16 มิ.ย.). สัมภาษณ์.

อิสมาแอณ บินสะอาด. (2563, 5 ก.ค., 17 มิ.ย.). สัมภาษณ์.